

Úloha probačnej a mediačnej služby v kontexte sociálnej pedagogiky

Zuzana Ježíková

Bakalářská práce
2014

 Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Zuzana JEŽIKOVÁ
Osobní číslo: H118110
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Úloha probačnej a mediačnej služby v kontexte socialnej pedagogiky

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na základné pojmy, popis práce, zásad, ciefov a funkcií PMS
- na alternatívne tresty – obecné prospešné práce a na nový alternatívny trest – trest domáceho vazenia
- na kontaktovanie spolupráce probačného uradníka s obeťami trestného činu
- na prácu PMS s odsúdenými

Súčasťou práce bude empirické šetrenie event. kvalitatívny výzkum, zameraný na klientov PMS, ktorý vykonávajú alternatívne tresty.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Černíková, Vlastislava. Sociální ochrana. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.

Matoušek, Josef, Sejkorova, Helena. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011.

Matoušek, Oldřich, Kolářčková, Jana, Kodýmová, Pavla. Sociální práce v praxi. Praha: Portál, 2010.

Štern, Pavel, Ouředníčková, Lenka. Probace a Mediacce. Praha: Portál, 2010.

Žatecká, Eva. Postavení a úkoly Probační a Mediační služby. Praha: Key Publishing, 2007.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Jůzlová

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miroslav Jůz, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Lata, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užit své dílo – bakalářskou práci – poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

JEŽÍ KOVAŘIČEK
Jméno, příjmení studenta

V Brně 14.1.2019

[Podpis]
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47 o zveřejňování závěrečných prací

2) Vysoká škola veřejně prospěšně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně pozadí opomínek a výsledky obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Tyto práce lze veřejně užívat i po jejich vyložení Bati.

3) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdání uchazečem k obhajobě musí být 60% uspokojení při pracovních dích před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo vešle tak učineno, v místě později vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce porozhlédnout na své náklady vývoj, užití nebo rozmnožení.

4) Platí se odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

5) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3)

6) Do práva autorského také nenahradě díla nebo školního či vzdělávacího zařízení, u něhož se účelům přiměřeně nebo nepřiměřeně lze poskytnout nebo odevzdatelnou poskytnout, k výuce nebo k vlastnímu vzdělání vypracované dílo nebo vzniklé dílo vzniklé nebo vzniklé v souvislosti s výukou nebo vzděláním v rámci vzdělávacího zařízení (školní dílo).

7) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo.

8) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají na obvyklých podmínkách právo uvést dílo do veřejnosti i bez souhlasu autora díla (§ 35 odst. 3). Dělat-li autor takového díla užití školní bez vědomí držitele, považuje se tyto osoby domáhat náhrady škody nebo příspěvek na úhradu nákladů, které vznikly v souvislosti s využitím díla (§ 35 odst. 3).

9) Nemá-li škola právo, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jenom licenci, není-li to v rozporu s oprávněným zájmem školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

10) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny poskytnout, aby jim autor školního díla – výjimečně jin. zveřejnění v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 3 přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Právo se přísluší k užití školního nebo školského či vzdělávacího zařízení s užití školního díla podle odstavce 3.

ABSTRAKT

Bakalárska práca „Úloha probačnej a mediačnej služby v kontexte so sociálnou pedagogikou“ sa zameriava na vzťah Probačnej a mediačnej služby k obetiam trestného činu, k páchatelom a ich ďalšiu existenciu v spoločenskom živote. Hlavnou témou je PMS ČR ako pomáhajúca inštitúcia ľuďom, ktorý sa dostali do konfliktnej situácie s trestnou činnosťou. V mojej bakalárskej práci sa ďalej zaoberám históriou PMS ČR, históriou PMS v Európskych krajinách, základnými pojmami, cieľmi, funkciami, nástrojmi, spoluprácou s poškodenými a odsúdenými a spoluprácou so sociálnou pedagogikou. V ďalšej časti sa venujem tematike alternatívnych trestov, obecné prospešných prác a trestom domáceho väzenia.

Kľúčové slova:

Sociálna pedagogika, Probačná a mediačná služba ČR, páchatelia a odsúdení, obeť trestného činu, alternatívne tresty, obecné prospešné práce, trest domáceho väzenia, probačný dohľad.

ABSTRACT

The bachelor thesis called "The Role of Probation and Mediation Service in the Context of Social Pedagogy" focuses on the relationship between Probation and Mediation Service (PMS) and victims of crime, perpetrators and their further existence in society. The main topic is Probation and Mediation Service of the Czech Republic as an institution helping people who have come into conflict situation with crime. The thesis further deals with the history of PMS in the Czech Republic, history of PMS in European countries, basic concepts, objectives, functions, tools, cooperation with the injured and the condemned and cooperation with social pedagogy. In the next section I focus on the topic of alternative sentences, community service and house arrest.

Keywords:

social pedagogy, Probation and Mediation Service of the Czech Republic, perpetrators and the condemned, victims of crime, alternative sentences, community service, house arrest, probation supervision.

Pod'akovanie

Veľmi rada by som poďakovala PhDr. Hane Jůzlovej za odborné vedenie mojej bakalárskej práce. Ďalej chcem poďakovať Probačnej a mediačnej službe v Brne za poskytnutie informácií a materiálov k písaniu bakalárskej práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

I	TEORETICKÁ ČÁST	9
1	HISTORICKÝ VÝVOJ PROBAČNEJ A MEDIAČNEJ SLUŽBY.....	10
1.1	POČIATKY VÝVOJA A VZNIK PMS VO VYBRANÝCH KRAJINÁCH EURÓPY	10
1.2	SPOLOČENSKÝ KONTEXT VZNIKU A VÝVOJ PMS V ČR	17
2	PROBAČNÁ A MEDIAČNÁ SLUŽBA	25
2.1	ZÁKLADNÉ POJMY, CIELE A FUNKCIE PMS.....	25
2.2	PROBÁCIA	29
2.3	MEDIÁCIA	30
2.4	SPOLUPRÁCA PMS S POŠKODENÝMI A ODSÚDENÝMI	38
2.5	SYSTEM SPOLUPRÁCE PMS S ĎALŠÍMI INŠTITÚCIAMI A ORGANIZÁCIAMI	41
2.6	PMS V KONTEXTE SO SOCIÁLNOU PEDAGOGIKOU	42
3	ALTERNATÍVNY TREST – OBEČNE PROSPEŠNÉ PRÁCE	45
3.1	CHARAKTERISTIKA OBEČNE PROSPEŠNÝCH PRÁČ	45
3.2	PRÍPRAVA K ULOŽENIU TRESTU	47
3.3	NARIADENIE A KONTROLA VÝKONU TRESTU	48
4	ALTERNTÍVNY TREST – TREST DOMÁCEHO VÄZENIA	51
4.1	DOMÁCE VÄZENIE V ČESKOM TRESTNOM PRÁVE	51
4.2	PRÍPRAVA K ULOŽENIU TRESTU DOMÁCEHO VÄZENIA	52
4.3	NARIADENIA A KONTROLA VÝKONU TRESTU DOMÁCEHO VÄZENIA	52
II	PRAKTICKÁ ČÁST.....	54
5	VÝSKUMNÁ ČASŤ.....	55
5.1	DEFINÍCIA SKÚMANÉHO PROBLÉMU	55
5.2	METÓDY VÝSKUMU	56
5.3	FORMULÁCIE VÝSKUMNÝCH OTÁZOK.....	57
	ZÁVER	64
	ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	65
	ZOZNAM POUŽITÝCH SYMBOLOV A SKRATIEK.....	68

ÚVOD

V dnešnej modernej dobe je v ľudskom živote bežný proces poradenstva. Tiež pre pracovníkov Probačnej a mediačnej služby (ďalej len PMS) môže byť pomocou poradenstva a to psychologické a pedagogické. PMS úzko spolupracuje s viacerými vedami. Hlavne s psychológiou a pedagogikou. S psychológiou kriminalistickou, súdnou, penitenciárnou a postpenitenciárnou. Poznatky psychológie môžu pomôcť pracovníkom Probačnej a mediačnej služby, pochopiť správanie a jednanie klienta, pokúsiť sa a dokázať mu pomôcť. Pracovníci PMS sa usilujú hlavne o nekomplikované začleňovanie páchateľa naspäť do života bez ďalšieho porušovania zákona.

K tomuto je im nápomocná sociálna pedagogika, ktorá predstavuje aplikované odvetvie pedagogiky, zaoberajúce sa výchovným pôsobením na rizikové a sociálne znevýhodnené skupiny dospelých, ale aj mládeže. Taktiež sa zaoberá prevýchovou a je nápomocnou jedincom prepustených z väzby.

Osobnosť každého človeka sa vyvíja od začiatku života, ale v priebehu dochádza k dospievaniu a vývojovým zmenám, ktoré sa musia uskutočniť a sú nevratné. Pokiaľ dôjde k narušeniu štruktúry človeka a jeho vývoja, dochádza k porušeniu normálneho, adaptačného procesu, čo môže mať za následok vznik patologickej osobnosti.

Problematika týkajúca sa PMS je pre mňa zaujímavá, podľa môjho názoru má tento obor pozitívny štart do budúcnosti. Určite som pri písaní bakalárskej práce narazila aj na negatíva, vidím ich hlavne v postoji ČR k podpore a rozvoju tejto inštitúcie. Myslím si, že probácia, mediácia a alternatívne tresty majú v tejto dobe zmysel a význam.

Za obdobie zmien v trestnej politike môžeme označiť druhú polovicu 20.storočia, kde najvýznamnejšia zmena bola vytvorenie dobrých podmienok pre uplatnenie, už spomínaných alternatívnych trestov. Formy alternatívnych riešení môžeme charakterizovať ako špecifické postupy, ktoré sú používané alternatívne oproti štandardnému trestnému konaniu. Hlavné dôvody, ktoré viedli k celosvetovému rozšíreniu alternatív, patrí snaha individualizovať postih, motivovať páchateľa trestného činu, aby začal žiť v súlade so zákonom, aktívne zapájať jedincov poškodených trestnou činnosťou do riešenia trestných vecí, vysporiadať sa s nedostatkom miest vo väzniciach a riešiť preťaženie súdov. A to všetko pri zachovaní vyšších nárokov na vecnú spravodlivosť súdneho rozhodovania.

V teoretickej časti bakalárskej práce je hlavným cieľom charakterizovať a poukázať na problematiku, ktorá sa týka PMS ČR, popísať vznik a vývoj tejto inštitúcie v Európskych krajinách a v Českej republike, oboznámiť jej princípy, nástroje,

postavenie PMS počas riadenia pred súdom a na súde a ďalej oboznámiť so základnými pojmami, ktoré sú dôležité. Ďalším cieľom je popis systému a spolupráce PMS ČR s inými inštitúciami a organizáciami a to najdôležitejšie spolupráca PMS ČR s páchatelmi a obeťami trestného činu. Samozrejme, že dôležitou vecou je aj popísanie vzniknutých alternatívnych trestov, ich uloženie, nariadenie a hlavne kontrola.

Aby som dodržala a naplnila cieľ bakalárskej práce rozdelila som prácu na tri kapitoly. Prvá kapitola je zameraná na historický vývoj PMS nie len v ČR, ale aj v Európe, vznik PMS ČR, systém spolupráce PMS ČR s ďalšími organizáciami.

V druhej kapitole sa zaoberám alternatívnymi trestami ako obecné prospešné práce a trest domáceho väzenia.

Záverečná tretia kapitola je venovaná výskumnej časti. Cieľom tejto časti je na základe rozhovoru skúmať postoje a názory klientov PMS, ktorí vykonávali alebo ešte stále vykonávajú alternatívne tresty. Ďalej by som chcela rozhovorom zmapovať ich životnú situáciu, ich sociálne prostredie, z ktorého pochádzajú a v ktorom žijú v súčasnosti.

Hlavná metóda pri spracovaní teoretickej časti bakalárskej práce je použitá systémová analýza dostupných prameňov k danej problematike vyhlášky, zákony, predpisy, knihy, informácie z internetu a informácie od probačných pracovníkov v Brne.

Praktická časť je spracovaná na základe kvalitatívnej výskumnej stratégie. Zvolila som metódu dopytovania. Konkrétnou technikou zberu dát je pološtruktúrovaný rozhovor, pretože jeho štruktúra je viac menej pevná a je minimalizovaný vplyv anketára na odpovede a výsledok šetrenia.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HISTORICKÝ VÝVOJ PROBAČNEJ A MEDIAČNEJ SLUŽBY

1.1 Počiatky vývoja a vznik PMS vo vybraných krajinách Európy

K prvým historickým krokom vzniku PMS patrili predovšetkým aktivity, ktoré v tej dobe prispeli k rozvoju nových foriem a spôsobov práce s páchatel'mi trestných činov.

Probačné a mediačné služby sa v jednotlivých európskych krajinách rozvíjali na základe spoločenských, kultúrnych, ekonomických možností a hlavne na základe politického systému v danej krajine. V krajinách západnej a severnej Európy je tradícia probácie veľmi dlhá, v praxi sa probáciou začali zaoberať už v 19. storočí kňazi. V súvislosti s riešením trestných činov, v tejto dobe, začal zosilovať záujem o páchatel'a a začali sa rozvíjať nové formy trestov a opatrení. Tieto nové formy a postupy boli úzko spojené hlavne s dobrovoľníckou a charitatívnou starostlivosťou o osoby, ktoré boli prepustené z väzby (Inciardi, 1994).

Probácia je jedna z najstarších spôsobov, ako pracovať s páchatel'mi. Je špecializovaná forma činnosti s páchatel'mi, probácia obsahuje prvky kontroly a dohľadu nariadených zo súdneho rozhodnutia. Šterba uvádzal ako zakladateľa probácie, výrobcu obuvi z Bostonu Johna Augustuse, ktorý sa dobrovoľne staral o páchatel'ov trestných činov a v roku 1841 sa stal prvým probačným pracovníkom a to tak, že zložil kauciu za muža, ktorý bol obvinený z opilstva. Svojou výrečnosťou presvedčil súd, aby hneď nevyniesol rozsudok, aby počkal pár týždňov a dal obvinenému možnosť dodržať svoj sľub, že skúsi žiť a viesť svoj život usporiadane a bude sa povinne hlásiť a dostavovať k súdu. Obvinený muž bol v priebehu tej doby v priamom kontakte s probačným pracovníkom Johnom Augustusom, ktorý mu ponúkol podporu, zázemie a pomoc pri vedení slušného života na slobode. Neskôr sa s obvineným mužom dostavil k súdu, predložil sudcovi správu o vedení slušného života a požiadal súd o uložení peňažného trestu a uhradenie súdnych poplatkov. V roku 1858 podľa pravdivých počtov zložil John Augustus kauciu až za 2000 ľudí. Okolo roku 1978 jeho úsilím prijali v štáte Massachusetts prvý probačný zákon. Krajiny bývalého východného bloku začali s rozvojom probácie v priebehu 90. rokov (Vantuch, 1982).

Slovo probácia má svoj latinský pôvod *probare* – skúšanie alebo overovanie, je považovaná za druh trestu, ktorý sa dá a je vykonaný na slobode. Celý koncept probácie je vzhľadom k veľkej rozmanitosti právnych systémov, ale aj k povahe sociálnych služieb, veľmi široký a určite sa môžeme stretnúť s viacerými definíciami a pojmami. V kontinentálnom práve je spojená s podmieneným odsúdením, uložením dohľadu nad

páchateľom a s ďalšími podmienkami, ktoré musí páchatel' na slobode dodržiavať. V anglosaskom systéme má zase probácia tradíciu binding over, t.j. páchatel' sa musí pred súdom zaviazat', že splní určené podmienky, napr. sa bude pravidelne dostavovať pred súd a bude riadne, slušne viesť život, ale rovnako je to spojené s formou podmieneného odsúdenia. V tomto prípade môžeme zahrnúť do pojmu probácie aj podmienené prepustenie z väzenia na podmienku, tzv. parole. Zatiaľ čo je probácia alternatívou k trestu odňatia slobody, parole nastupuje po odpykaní časti trestu. Parole je jednou z možností inštitútu podmieneného prepustenia na sľub, na čestné slovo (Black, 1993).

Podľa OSN je probácia a mediácia práca so znevýhodnenou skupinou páchatel'ov v rámci podmieneného odloženia trestu, kedy je uložený dohľad a poskytovanie individuálneho poradenstva a ďalších nápomocných služieb spoločne. Probáciou sa rozumie v širšom slova zmysle aj práca v oblasti výkonu alternatívnych trestov, ktoré obsahujú prvky individuálnej spolupráce s klientom a smerujú k splneniu špecifických povinností a podmienok skúšobnej doby. Činnosť probačnej služby zahŕňa širokú rozmanitosť aktivít, ktoré súvisia s hľadáním možností, ako vyriešiť trestný konflikt, prípravou podkladov, nariadeným a realizáciou trestu. V posledných rokoch sa činnosť probačnej služby zameriava nie len na páchatel'a a jeho sociálne okolie, ale tiež na prácu s poškodeným. Často sa používalo namiesto termínu probačná služba, označenie sociálna služba v justícii.

Významnú úlohu v jednotlivých európskych štátoch v procese utvárania probácie zohrali rôzne nevládne inštitúcie a organizácie. Najskôr začali vznikať probačné aktivity mimo štátne zariadenia, hlavne v rámci cirkvi a dobrovoľníckych organizácií. Ako som už uviedla, vznik a činnosť probácie bol v niektorých krajinách ovplyvnený vývojom starostlivosti o osoby väznené a prepustené, ale predovšetkým pre tie osoby, ktorým bol uložený trest odňatia slobody alebo boli podmienené prepustené.

V Európe je s najdlhšou tradíciou probácie považované Holandsko. Holandská probačná služba sa datuje už v roku 1823, kedy kupci založili prvý spolok probačnej služby na pomoc páchatel'om, pretože si začali uvedomovať, že klasický trest nič nevyrieši. Dlhoročnú tradíciu v Európe má ďalej aj Veľká Británia a Škandinávske krajiny (Sotolář, 2000).

Za posledných 50. rokov probácia prešla mnohými zmenami a vývojovými etapami, ktoré by som v stručnosti charakterizovala. Je to obdobie, ktoré sa charakterizuje snahami o humanizáciu väzenských trestov a zároveň prvými pokusmi o celkové uplatnenie

alternatívnych trestov, hlavne podmieneného odsúdenia a podmieneného prepustenia. Probačná práca sa v tejto dobe zameriavala na osobu páchatel'a a jeho sociálne okolie. V spolupráci s páchatel'om trestného činu sa povedľa tradičnej pomoci, ktorá má korene v dobrovoľníckej a charitatívnej práci s páchatel'om trestnej činnosti, tiež uplatňujú prvky kontroly a dohľadu. Účinnosť a efektívnosť kontroly páchatel'a, klienta sa stáva dôležitou témou, s ktorou súvisí aj ochrana spoločnosti, ktorú má probačná služba zaisťovať (Zborník príspevkov z konferencie, 1995).

V priebehu 60. a 70. rokov sa v probácii stále viac dostávajú do popredia výchovné a sociálne opatrenia, ktoré sú uplatňované prvkami starostlivosti. Tieto spôsoby boli v tej dobe charakterizované mottom „zachádzanie namiesto trestania.“

Koncom 70. rokov a začiatkom 80. rokov nastala odchýlka od inštitucionálnej starostlivosti zachádzania s páchatel'om a v práci s páchatel'om sa zdôrazňoval význam prirodzeného prostredia páchatel'a pre jeho možnú nápravu. Probácia začínala mať komunitný rozmer a hľadali sa nové postupy pre riešenie trestnej činnosti, ktoré zohľadňovali prostredie, v ktorom páchatel' žije.

V priebehu 80. rokov nastalo obdobie vývoja trestnej politiky, ktorá mala depenalizačný charakter. Charakterizovali ju hlavne nahradzovanie obvyklých trestov opatreniami a spôsobmi práce, ktoré nemali tradičnú podobu trestu. Probačné aktivity sa postupne uplatňovali nie len po rozhodnutí súdu, ale tiež v ďalších etapách trestného riadenia. V niektorých krajinách, ako napr. vo Veľkej Británii, Škandinávskych krajinách alebo Holandsku, probačná činnosť získala kontinuálnu podobu činností, využívaných od začiatku, kedy bol páchatel' zadržaný, až do uloženia príslušného trestu alebo opatrenia a zaistenia účinného výkonu.

V 90. rokoch sa zosilňovala tendencia zohľadňovať probačné služby s prostredím, kde došlo k spáchaní trestného činu. Ďalej začala rásť nespokojnosť s úlohou poškodeného v trestnom konaní zdôrazňovaná prácou s obeťami trestného činu, ako s jednou zo strán trestného sporu. Začala sa rozvíjať spolupráca probačnej služby s organizáciami, ktoré sa zaoberali obeťami trestného činu, probačná služba im ponúkla špeciálne poradenstvo, pomoc a ďalšie dôležité služby s tým súvisiace (Osmančík, 1994).

Taký zásadný zlom prišiel v súvislosti s vnímaním trestného činu nie len ako konflikt medzi páchatel'om a spoločnosťou, ale ako trojrozmernú udalosť medzi páchatel'om, obeťou a spoločnosťou, ktorá narušila ich vzájomné vzťahy. V niektorých krajinách Európy boli na základe týchto zmien znova stanovené základné princípy, funkcie a ciele

probácie. Začalo sa hovoriť o vyváženej intervencii k obidvom stranám trestného sporu, tj. poškodenému aj obvinenému. Probačná služba prišla so širokou ponukou, ktoré boli určené poškodeným.

Trestná politika bola vždy predmetom záujmu rady medzinárodných organizácií, hlavne Rady Európy. Svedčí o tom rada materiálov a dokumentov, ktoré boli prijaté. Z hľadiska probácie mali v tomto zmysle zásadný význam Odporúčenia Rady Európy k Európskym pravidlám o trestoch a opatreniach realizovaných v spoločenstve, ktorá bola prijatá výborom v roku 1992. Trestami a opatreniami vykonávanými v spoločenstve sa rozumie široká ponuka trestných sankcií a opatrení, ktoré zanechávali páchatel'a na slobode a ukladali mu isté obmedzenia slobody a povinnosti. Tieto odporúčania stanovili európske štandardy a zásady pre využívanie takýchto trestov, vymedzovali hranice pre ochranu ľudských práv pri ich realizácii a stanovili pravidla pre správanie osôb poverených realizáciou trestu. Odporúčanie Rady Európy k Európskym pravidlám o trestoch a opatreniach realizovaných v spoločenstve boli istým významom považované za paralelu Európskych väzenských pravidiel, ktoré vyjadrovali konsenzus v európskych krajinách vo väzenských otázkach (Sotolář, 2000).

Pre výmenu skúseností a medzinárodnej spolupráce v oblasti probácie a parole slúžila rada organizácií. Z hľadiska európskeho regiónu bola v tejto oblasti významná hlavne Stála európska konferencia pre probáciu a starostlivosť o prepustené osoby – CEP. Táto organizácia bola založená v roku 1982, členmi boli vládne a súkromné organizácie, ktoré pôsobili v probačnej oblasti. Členmi sa mohli stať aj fyzické osoby. Hlavnou úlohou CEP bolo prispievať k výmene medzinárodných informácií medzi odborníkmi a praktikami z oblasti probačných aktivít a ďalších foriem riešení trestných prípadov a napomáhať vzniku medzinárodných štandardov v oblasti probačnej práce. CEP mal štatút pozorovateľa v Rade Európy, ČR zastupoval v CEP Združenie pre rozvoj sociálnej práce v trestnej justícii (Štern, 2010).

Pojem mediácia sa používala a stále používa v rôznych oblastiach spoločenského života. Pochádza z latinského názvu *mediare* – byť v prostriedku. Podstata mediácie spočíva v riešení sporu za účasti tretej osoby – mediátora. Úlohou mediátora je riadiť proces mediácie a pomôcť stranám sporu nájsť alternatívne riešenie konfliktu spojené s trestným činom a urovnať vzájomné vzťahy medzi páchatel'om a obeťou. Tento spôsob riešenia konfliktu vychádza z presvedčenia, že strany konfliktu sú schopné veľké množstvo sporov si vyriešiť sami, vlastnými silami bez vonkajšieho zásahu. Tu je však dôležité dať stranám

problému spôsob riešenia. Riešenie medzi konfliktnými stranami pomocou tretej osoby má bohaté tradície. Schopnosť urovnania sporu pomocou mediátora je podľa mnohých autorov zrodením sa v kultúre, v prírodných národoch a kmeňoch, kde v tejto roli vystupoval vážený člen rodiny či príslušník kmeňu (Fenik, 1998).

Vyriešenie konfliktu pomocou dohody medzi spornými stranami sa začalo rodiť v druhej polovici 20. storočia v severoamerickom kontinente. V priebehu 60. rokov 20. storočia sa v USA a v Kanade mediácia dostala do sféry práva a to občianskeho a až neskôr aj do práva trestného a súdnej praxe. Od 70. rokov sa začala mediácia presadzovať ako legitímny proces k riešeniu konfliktov a začína sa používať a vnímať ako samostatná profesia. Prvé aktivity usilujúce sa o overenie mediácie ako metódy riešenia problému sa v trestnom práve a praxi v Kanade objavujú koncom 60. rokov. Za prvý mediačný program zameraný na oblasť trestu je podľa niektorých materiálov považovaný projekt v meste Elmira v kanadskej provincii Ontario, ktorý vznikol v roku 1974. Za vznik tohto programu stála cirkev, súd a probačný úradník, kde sudca pristúpil na návrh probačného úradníka, uložiť dvom mladistvým, ktorí vandalizmom poškodili majetok viacerým poškodeným, aby sa s nimi stretli a vyriešili nápravu škody, ktorú spôsobili. V severoamerickom kontinente je tento prípad vnímaný ako začiatok vývoja a vznik mediačného programu. V tejto súvislosti je mediácia medzi poškodeným a obvineným v niektorých zdrojoch uvádzaná ako „kanadský dar svetu“. V krajinách ako je Austrália, Nový Zéland, južná Afrika a Európa sa tiež objavil trend riešenia sporu pomocou mediácie.

Za priekupníkom v oblasti mediácie na európskom kontinente je považovaná Veľká Británia, kde boli programy mediácie zrodené koncom 70. rokov. Až o niekoľko rokov neskôr sa začali objavovať prvky mediácie v Nórsku a Fínsku, ktoré boli úzko zviazané s komunitou, v ktorej spory dochádzali a riešili rôzne formy konfliktov a trestov.

V polovici 80. rokov boli zaznamenané prvé experimenty mediácie medzi poškodenými a obeťami v Holandsku, Nemecku a taktiež v Rakúsku. Rozvoj mediácie v jednotlivých európskych krajinách mal na začiatku pomalé tempo a využitie mediácie dlho zostávalo na úrovni neskúsených projektov. Mediácia sa začala rozvíjať až v súvislosti so zavedením rôznych foriem diverzie od klasického súdneho riadenia, kedy predstavovala významný nástroj pre splnenie podmienok pre ich využitie. Väčšina pozornosti sa zameriavala na trestné veci, súvisiace s mládežou a riešenie menej závažné tresty (Štern, 2010).

V priebehu 90. rokov sa zaznamenal v procese mediácie búrlivý vývoj vpred. Rozvíjala sa teória, metodológia, vymedzenie role mediátora, čo je dôležité nielen v mediácii medzi

poškodeným a obvineným, ale aj v prostredí mimo justíciu. Mediácia sa začala zakotvovať v trestnom práve a rozširovala svoje pôsobenie v oblasti využitia. V Rakúsku sa podarilo zareagovať kvantitatívne a kvalitatívne na spoločenský dopyt mediácie ako techniku riešenia trestného činu v naviazanosti na odklon trestného riadenia a vypracovať systém poskytovania mediačných služieb pre justíciu.

V Európe sa objavovali aj ďalšie možnosti využitia mediácie, začína byť využitá v celej trestnej legislatíve, rozširuje sa okruh situácií, ktoré sú s mediáciou spojované. V súčasnej dobe existujú mediačné modely, ktoré sa zameriavajú predovšetkým na určitý typ trestnej činnosti, napr. násilné trestné činy, domáce násilie (Sotolář, Doubravová, 2000).

Mediáciou medzi páchatelom a obvineným je proces, v ktorom má páchatel aj obvinený na základe ich súhlasu možnosť sa za účasti tretej strany –mediátora- aktívne podieľať na riešení sporu, ktorý súvisí s trestnou činnosťou. Mediácia medzi poškodeným a obvineným vychádza z obecných princípov a zásad mediácie, ale jej špecifiká sú dané kontextom trestného riadenia, v ktorom sa uplatňuje. V praxi sa stretávame s rôznymi postupmi a formami uplatnenia mediácie. V zásade sa môže hovoriť o dvoch základných typoch a to mediácii priamej a nepriamej. V priamej mediácii dochádza k stretnutiu poškodeného a obvineného tvárou tvár. V nepriamej mediácii je tak, že mediátor má rolu prostredníka medzi stranami, ktoré sa, ale vzájomne nestretnú. Ako ukazujú skúsenosti s uplatňovaním týchto dvoch typov mediácie, je účinnejšie, keď sa v rámci mediácie obvinený a obeť stretnú osobne, ako keď je sprostredkovanie alternatívneho riešenia sporu, tzv. nepriamou formou, obvinený a obeť sa osobne nestretnú.

V 80. rokoch 20. storočia sú pre mediáciu charakteristické experimentálne overovanie a začiatkové formy a projekty, v začiatkoch 90. rokoch je mediácia už legislatívne uznaná v Nórsku, Nemecku, Belgicku, Rakúsku a tiež vo Francúzsku. Koncom 90. rokov je vo Veľkej Británii, Fínsku a Poľsku vytvorený legislatívny rámec pre využitie mediácie v trestných veciach. V európskych krajinách ako je Francúzsko, Rakúsko a Nemecko legislatíva zaznamenala ďalšiu významnú zmenu, ktorá posilnila úlohu mediácie v trestnom procese. Európske štúdie fóra pre mediáciu medzi poškodenými a obvinenými a obnovujúcu justíciu o aktuálnej situácii v oblasti využívania mediácie v trestných veciach v európskych krajinách uvádzali, že v Rakúsku, Belgicku, Fínsku, Nemecku, Veľkej Británii, Francúzsku a Nórsku bola významne používaná mediácia v trestných veciach. Táto európska štúdia ďalej ukazovala na vznikajúce nové mediačné programy a systém začleňovania mediácie medzi poškodenými a obvinenými do riešenia trestných vecí

v Dánsku, Taliansku, Írsku, Luxembursku, Holandsku, Švédsku, Španielsku. Mediácia nebola zatracovaná ani v postkomunistických krajinách ako bolo Bulharsko, Albánsko, Ukrajina, Poľsko, Slovinsko, Maďarsko a taktiež Slovenská a Česká republika. V Európe boli rozdielne podoby mediačného programu, ktoré sa vzájomne líšili svojím organizačným začlenením. Mediácia je v niektorých krajinách vnímaná ako služba, ktorá je poskytovaná verejnou organizáciou (polícia, súd, probačná služba, štátne zastupiteľstvo) alebo súkromným sektorom, nezávislou miestnou organizáciou, ktorá sa zaoberá prácou s obeťami a páchatel'mi trestných činov. Niektoré mediačné programy mali interinštitucionálny charakter (Ouředníčková, 2010).

Mediácia, ako metóda riešenia sporov v trestných veciach, ktorá súvisela s trestným stíhaním bola predmetom záujmu rád medzinárodných organizácií, hlavne Rady Európy. V súvislosti s mediáciou boli významné predovšetkým Odporúčanie Rady Európy v trestných veciach. Tieto odporúčania stanovili základné formy, ktoré pri využívaní mediácie v trestných veciach mali byť dodržiavané jednotlivými krajinami, ako v oblasti zavádzania nových mediačných programov, tak aj v oblasti rozvoja už existujúcich. Ďalej mediácia v trestných veciach obsahovala definície základných princípov a právny rámec uplatňovania a hlavne stanovili základné formy spolupráce činnosti medzi trestnou justíciou a organizáciami, ktoré mediáciu poskytovali.

Mediáciou medzi poškodeným a obvineným z hľadiska medzinárodnej spolupráce a výmeny skúseností sa zaoberá Stála európska konferencia pre probáciu a starostlivosť o prepustených (CEP). S rozvojom mediačných programov a potrebou medzinárodnej spolupráce v oblasti uplatňovania princípov obnovujúcej justície v európskom regióne bola založená v roku 1999 pracovná skupina reprezentantov z ôsmich krajín Európy a to Európske fórum pre mediáciu medzi poškodenými a obvinenými a obnovujúcou sa justíciou. Sídлом tejto organizácie bolo Belgické mesto Leuven. Cieľ organizácie bolo vytvoriť platformu pre výmenu informácií, skúseností, znalostí týkajúcich sa uplatňovania princípov obnovujúcej justície v Európe. Mediácia bola považovaná za významnú možnosť praktického využitia foriem, zásad obnovujúcej justíciu a rozvoj ďalších princípov riešenia trestného sporu založeného na obnovujúcej sa justície charakter (Štern, Kracík, 2010).

1.2 Spoločenský kontext vzniku a vývoj PMS v ČR

Rôzne materiály uvádzajú, že PMS je mladou inštitúciou. Rovnako ako vývoj iných podobných inštitúcií, aj tu mali veľký vplyv na vznik PMS spoločensko-politické súvislosti a najmä vývoj našej krajiny. Významnú úlohu pri vzniku PMS zohrala sociálna práca a podobné profesie. Koncom 60. rokov 20. storočia môžeme hovoriť o prvých krokoch, kedy bol uvedený systém sociálnych kurátorov a kurátorov mládeže. A práve spolu s nimi sa začala viacej rozvíjať sociálna práca vo väzniciach.

V rokoch 1968 až 1970 vzniklo v spolupráci Národného výboru hl. mesta Prahy a Výskumného kriminologického ústavu pri Generálnej prokuratúre experimentálne stredisko postpenitenciárnej starostlivosti, ktoré pracovalo v rámci projektu „Výskum faktorov recidívy“ a cieľom bolo overiť v centre veľkého mesta metódy práce so sociálne neprispôsobivými jedincami, vrátane tých, ktorí boli prepustení z väzenia. Touto metódou bol odštartovaný proces uplatňovania novej profesie sociálnych kurátorov, ich pracovisko sa postupne rozširovalo do ďalších miest. Orientácia na páchatel'a trestnej činnosti, hlavne recidivistov, bola výrazom presvedčenia, že silu je nutné zamerať tam, kde je situácia najhoršia. Týmto bol systém prevencie sociálne patologických javov založený od konca (<http://www.zabranou.cz/news/zprava-o-seminari-role-socialniho-kuratora-v-systemu-postpenitenciarni-pece-cr/>, 8.3.2014).

Po niekoľkých rokoch vznikali v rámci okresných národných výborov miesta špecialistov pre prácu s delikventami u mládeže, tzv. kurátor pre mládež. U týchto miest prevládal najmä prvok kontroly. Až koncom 80. rokov došlo k náprave poslania tejto inštitúcie, kedy sa začalo povedľa kontroly stále viac objavovať tematika pomoci mládeži, na ktorých bolo vydané trestné stíhanie. Uvedené aktivity boli motivované odborníkmi v oblasti sociálnej práce, psychológie a hlavne pedagogiky a práva o zavedenie prvkov v oblasti zachádzania s páchatel'om trestnej činnosti a vytvoriť účinné systémové opatrenia pre uplatnenie nových trendov. Tieto trendy boli inšpirované zo zahraničia. S ohľadom na politickú situáciu komunistického Československa zostávali nositelia týchto opatrení sami a veľa nádejných začínajúcich projektov nemohlo byť ďalej rozvíjaných, napr. nedošlo k postupnému vzniku Probačnej služby, tak ako to bolo v iných európskych krajinách.

Po zlomovom roku 1989 došlo v Českej republike k zásadným zmenám. Tie sa týkali hlavne reformy justície a celého väzenského systému. Zmena nastala v trestoch i opatreniach a postavenie obetí v trestnom konaní bolo viacej zohľadnené. Aj cez toto

obdobie sa začínajú objavovať po boku už existujúcich sociálnych kurátorov a kurátorov pre mládež ďalšie aktivity, ktoré mali prispieť k formovaniu PMS v ČR (Holá, 2003).

Prvým konkrétnym krokom k základu PMS v ČR bolo založenie predpisov, ktoré viedli k novým inštitúciám. Jednalo sa o inštitúcie s odklonom od klasického trestného stíhania, alternatívy k potrestaniu alebo alternatívy k trestu odňatia slobody. V praxi by sa tieto inštitúcie bez PMS neobišli. Študenti a učitelia Filozofickej fakulty Univerzity Karlovy v Prahe sa dohodli a v zapätí vytvorili základnú koncepciu probácie a mediácie v ČR a založili v roku 1994 Združenie pre rozvoj sociálnej práce v trestnej justícii. Medzi základné aktivity tohto združenia boli odborné stretnutia, semináre, projekty pre overenie probácie a mediácie v podmienkach ČR. Pretože združenie nebolo nikdy oficiálne prijaté ministerstvom, tak ako autori chceli, stalo sa významnou inšpiráciou pre obsah činnosti neskôr vytvorených miest probačných úradníkov a bolo jedným z hnacích motorov zavedenia a rozvoja PMS a alternatívnych trestov v ČR (Projekt Súdna pomoc).

Ďalší dôležitá koncepcia vznikla skupinou odborníkov štátu a práva Mestskej prokuratúry v Prahe v roku 1991 a to „Mimosúdna alternatíva pre delikventnú mládež“. Projekt sa inšpiroval skúsenosťami pracovníkov západných krajín z 80. rokov, hlavne z Rakúska, kde začali využívať odklony trestného riadenia. Experiment prebiehal od roku 1991, s rôznymi zmenami pokračoval v 90. rokoch aj mimo hlavné mesto. Prostredníctvom tejto koncepcie Mimosúdnej alternatívy pre delikventnú mládež sa v riešení trestnej činnosti objavil nový prvok aktívneho zapájania páchatel'a. Nový druh prvku bol zameraný na odstránenie následkov jednania páchatel'a a tiež poškodeného, ktorému bolo umožnené ovplyvňovať proces vlastného odškodnenia. V tej dobe boli prvý krát uplatnené prvky mediácie medzi poškodeným a páchatel'om, ako metóda riešenia konfliktu za účasti tretej osoby – mediátora (Štern, 2010).

S koncepciou Mimosúdnej alternatívy pre delikventnú mládež súviseli postupné zmeny v trestnej legislatíve smerom k rozšíreniu trestu s väznením páchatel'a a ďalších opatrení, najmä odklonu v trestnom riadení. V roku 1993 bol novelou trestného poriadku zavedený inštitút podmieneného zastavenia trestného stíhania § 307 - § 308 s účinnosťou od 1.1.1994. Ďalšie inštitúty, ktoré boli v tom období zavedené narovnanie § 309 - § 314 s účinnosťou 1.1.1995, trest obecné prospešných prác § 45 s účinnosťou 1.1.1996, trest podmieneného odsúdenia s dohľadom § 60a s účinnosťou 1.1.1998 a možnosť podmieneného odpustenia od potrestania s dohľadom § 26 s účinnosťou 1.1.1998.

S vývojem PMS súvisí veľká zmena sociálnej práce, ktorá so sebou priniesla zásadné zmeny v prístupe k tejto profesii a to z hľadiska teoretických východísk, používaných metód a odbornej prípravy a požiadaviek. Sociálna práca ako kvalifikovaná disciplína sa dostala na pôdu univerzitnú a v súvislosti s novou generáciou pracovníkov usilovala o svoje silné uplatnenie v nových oblastiach, najmä v trestnej justícii. Sociálna práca svojím spôsobom práce s páchatelom trestnej činnosti otvorila širokú diskusiu o teórii, metódach a riešeníach trestnej činnosti, ktorá je inšpirovaná informáciami a celkovou atmosférou v spoločnosti.

Výsledkom bola nová vízia alebo skôr definícia sociálnej práce, ktorá chcela postaviť sociálneho pracovníka do role prostredníka v konflikte noriem, na strane jedného pravidla a vnútornej normy klienta a na strane druhého pravidla a pravidiel spoločnosti. Hlavným cieľom je nájsť v tomto systéme konfliktu prijateľné riešenie pre obidve strany. Táto vízia bola pre ďalší vývoj probácie a mediácie kľúčovým prvkom, ktorý ovplyvnil jej podobu. V súvislosti s týmito udalosťami a usilovaním o priblíženie legislatívy ku krajinám Európy a tiež sa presadzujúcim reformným tendenciám v sociálnej sfére a justícii, sa stále objavuje potreba vytvoriť jeden celkový systém činností pre využívanie a efektivitu zavedených alternatívnych trestov a odklonu v trestnom riadení (Matoušek, Koláčková, Kodýmová, 2011).

Za týmto účelom vláda prijala v roku 1994 program prevencie kriminality a s uznesením č. 341 zaviazala Ministerstvo spravodlivosti úlohou, aby zriadila miesta probačných úradníkov. A tak prvé miesta probačných úradníkov boli založené k 1.1.1996 na súdoch, kde túto prácu vykonávali administratívni pracovníci súdu. Vďaka tomuto kroku sa dostali prví sociálni pracovníci do justície a začali v praxi presadzovať princípy a postupy probácie mediácie. Hlavnou náplňou práce vtedajšieho probačného úradníka bolo väčšinou zaistenie administratívne technického výkonu trestu obecné prospešných prác a kontrola správania obvinených v inštitúciách, ktoré boli spojené s uloženým skúšobnej doby.

Niektoré sudy, hlavne v Prahe a Brne využili, aby obsadili na miesto probačného úradníka kvalifikované a vzdelané osoby z oboru sociálnej práce, aby sa v praxi pokúsili rozvíjať nové pracovné postupy vo fáze trestného riadenia a naplňovať očakávania využívaním jednotlivých inštitúcií v praxi. Súčasne sa začala rozvíjať prostredníctvom práce s klientom kvalifikovaná sociálna práca s obvinenými a poškodenými v trestnej justícii a spolupráca s niektorými sudcami, štátnymi zástupcami a odborníkmi, ktorí vytvárali koncepčné materiály ovplyvňujúce podobu zákona o PMS (Štern, 2010).

V 90. rokoch tento popísaný stav probačných úradníkov v praxi narážal na obmedzenia, patrilo tam hlavne problém kumulovaných funkcií u ustanovených úradníkov súdu, nedostatok priestoru pre probačné a mediačné aktivity, absencia kvalifikovaných požiadaviek na výkon tejto pracovnej funkcie a pochybnosti právnej verejnosti a to sudcov a štátnych zástupcov o užitočnosti alternatívnych trestov a obecné ich opatrení. Popísané problémy, ale aj tie prvé dobré skúsenosti, viedli k rozhodnutiu Ministerstva spravodlivosti ČR zákonným spôsobom obmeniť organizačnú a personálnu štruktúru probačného a mediačného systému zákonom. Zákon 257/2000 Zb. o Probačnej a mediačnej službe umožnil priestor k ďalším odborným diskusiám.

Predpokladaná účinnosť zákona o Probačnej a mediačnej službe bola určená k 1.1.2001, vtedy sa, ale objavila súrna potreba pripraviť pre túto novú službu kvalifikovaných a odborných úradníkov a asistentov. Preto bol ešte v roku 1999 Združením pre rozvoj sociálnej práce a inštitútom pre ďalšie vzdelanie sudcov a štátnych zástupcov spoločne spracovaný projekt Kvalifikačného vzdelávacieho programu pre úradníkov a asistentov PMS. Tento projekt prešiel schvaľovacím procesom Ministerstva spravodlivosti, za finančnej podpory Nadácie Open Society Fund Praha. V projekte sa mohli vidieť skoro päťročné skúsenosti probačných a mediačných činností a veľa ďalších poznatkov z odborných diskusií a informácií zo zahraničia.

Po prvom ročníku vzdelávacieho programu sa overil navrhovaný systém vzdelávania a v jeho rámci boli pripravení prví uchádzači o miesto probačného úradníka alebo asistenta PMS ešte pred účinnosťou zákona. Probačný úradník a asistent sa stal po vstupe do novej služby oporou nového vzniknutého systému (Doubravová, 2001).

Od začiatku 90. rokov minulého storočia sa pri úvahách o reforme trestnej justície zdravo diskutovalo o zaradenie rôznych foriem alternatívnych trestov a zachádzania s páchatelmi, ktoré by neboli spojené s nepodmieneným trestom odňatia slobody. Od teoretických diskusií býva často ďaleko k praxi, alternatívy sa však stali výnimkou. Pred piatimi rokmi vznikla zákonom 257/2000 Zb. Probačná a mediačná služba ČR. Jej vtedajším riaditeľom sa stal Mgr. Pavel Štern.

I.3. Porovnanie organizačnej štruktúry PMS ČR a v zahraničí

V čele PMS je riaditeľ, ktorého menuje a odvoláva minister spravodlivosti. Riaditeľ PMS musí zaisťovať fungovanie služby po stránke personálnej, materiálnej, hospodárskej,

organizačnej a finančnej. Podľa Žateckej (2007) nie je PMS právnickou osobou, ale je podriadená Ministerstvu spravodlivosti.

Všetky úlohy, ktoré PMS má vo svojej náplni vo vzťahu k súdom, štátnym zastupiteľstvám a orgánom Polície ČR zaisťujú jej strediska, ktoré pôsobia v sídlach okresných, obvodných alebo mestských súdov. Strediska PMS pôsobia v sídlach okresných súdov, kde súčasne sídli krajský úrad, zaisťujú plnenie úloh aj vo vzťahu k týmto súdom, príslušným štátnym zastupiteľstvám a policajným orgánom.

Na strediskách zaisťujú fungovanie probační asistenti a úradníci. Probačný úradník musí mať vyštudovanú vysokú školu, magisterský titul so spoločenskovedným zameraním a pred prijatím do tejto funkcie musí prejsť odbornou skúškou. Na probačného asistenta nie sú kladené také požiadavky, pretože asistent nemá toľko povinností ako úradník. A preto u asistenta je požadované stredoškolské vzdelanie v danom obore, ktoré si musí cez výkon povolania rozšíriť, pomocou prednášok, seminárov, apod. Ďalším rozdielom týchto dvoch funkcií je možnosť probačného úradníka povýšiť na funkciu vedúceho PMS (Štern, 2010).

Vzdelávanie uchádzačov o funkciu úradníka a vzdelanie úradníkov zahŕňa základné kvalifikačné vzdelanie a to po dobu 12 mesiacov, zahŕňa teoretické učenie a praktickú prípravu v oblasti práva, spoločenských disciplín, sociálnej práce a komunikatívnych možností. Ďalšie odborné vzdelanie, ktoré zahŕňa účasť na odborných seminároch a kurzoch za účelom prehĺbovania si znalostí.

Vzdelanie asistenta zahŕňa špeciálny kurz v dĺžke 6 mesiacov a ďalšieho odborného vzdelávania, ktoré zahŕňa účasť na rôznych odborných seminároch. Asistent môže v rámci ďalšieho vzdelávania dosiahnuť aj užšiu špecializáciu.

Materiály, ktoré sa týkajú vzdelávania úradníkov, asistentov, odborné skúšky a rozdielové skúšky stanoví Štúdiový program vzdelávania úradníkov a asistentov PMS, ktorý schvaľuje minister spravodlivosti.

Z dôvodu zaistenia jednotného vykonávania činnosti na všetkých strediskách PMS bola zriadená Rada pre probáciu a mediáciu, ktorá je pomocným orgánom Ministerstva spravodlivosti. Medzi jej hlavnú pracovnú náplň patrí vytváranie štandardov PMS alebo pravidiel pre probačné programy (Žatecká, 2007).

Príslušnosť stredísk k plneniu úloh PMS sa riadi príslušnosťou súdu a v prípravnom riadení štátneho zástupcu, v ktorého obvode stredisko pôsobí. Aby sa jednanie urýchlilo alebo z iných dôležitejších dôvodov môže predseda senátu alebo samosudca príslušného súdu

a v prípravnom riadení príslušný štátny zástupca uložiť spravenie potrebných úloh stredisku, v jeho obvode osoba, ktorej sa úkony týkajú býva.

V obciach, kde sídli viacej okresných súdov, môžu byť strediska PMS zlúčené tak, že ich počet bude nižší, než odpovedá počtu sídliacich súdov. Strediská PMS môžeme členiť podľa potreby na oddelenie, ktoré je zamerané na obvinenie mládeže, obvinené vo veku blízkom mládeže alebo na požívateľov omamných a psychotropných látok. Podrobnosti pre vytváranie stredísk a ich vnútornú organizáciu je upravený Štatútom PMS, ktorý vydal minister spravodlivosti, s účinnosťou od polovice roku 2001.

Funkcia PMS v zahraničí predstavuje pestrý pohľad organizačných modelov. Právna úprava a organizácia PMS je o začlenení probácie ako špecializovanej sociálnej práce priamo do justície, ako napr. vo Francúzsku alebo je takou činnosťou poverená privátna organizácia ako v Rakúsku a Holandsku. Niektoré krajiny majú probačný model zaistený prostredníctvom privátnych a justičných orgánov, tak to má napr. Anglicko a Wales. Pre takýto typ činnosti sú financie poskytované z verejných prostriedkov, aj v prípade že je probačný model zaisťovaný privátnymi organizáciami.

Európsky probačný model má aj cez rozdiely radu spoločných rysov. Podobné je predovšetkým tradičné zameranie sociálnych služieb v justícii smerom k posilňovaniu možnosti spoločenskej rehabilitácie a efektívneho uplatňovania trestov a opatrení vykonávaných v spoločenstve. Pre probačné služby v európskych krajinách sú charakteristické úlohy a činnosti:

- Poskytovanie kvalifikovaného informačného servisu pre orgány činné v trestnom konaní a ďalšie subjekty za účelom uľahčenia rozhodovacej činnosti. Tým sa rozumie spracovanie správ, účelom je prispieť k individualizácii trestnej sankcie a poskytnúť informáciu o výkone uloženia sankcie a priebeh skúšobnej doby a plnenia uložených povinností.
- Organizovať, podporovať a zaisťovať výkon trestu a opatrenia vykonávaných v spoločenstve, prostredníctvom individuálnej práce s páchatelom trestnej činnosti s cieľom posilňovať schopnosť začleňovať sa do spoločnosti. Žiť život bez sporov a konfliktov so zákonom a dohliadať nad plnením uložených povinností páchatelovi trestnej činnosti.
- Poskytnúť páchatelovi v priebehu jeho kontaktu s trestnou justíciou sociálnu a psychologickú pomoc, podporu a poradenstvo.

- Podporovať rodinu z najbližšieho sociálneho okolia za účelom vytvorenia podmienok pre ich pokojné žitie a dosiahnutie ich spoločenského uzdravenia.
- Venovať sa klientom vo výkone trestu odňatia slobody a pomáhať im, aby sa pripravili na život na slobode.
- Rozvíjať programy zamerané na odklon od klasického trestného riadenia a pomáhať ich realizácii.

V Spojenom kráľovstve, hlavne v Anglicku a Walese probačná služba podlieha Home Office, v Škótsku PMS patrí pod Scottish Office a Írsko Northern Ireland Office. Spojené kráľovstvo je asi jedinou krajinou západnej Európy, ktorá nemá Ministerstvo spravodlivosti. S Home Office úzko spolupracujú aj ďalšie vládne ministerstvá, najmä Úrad lorda kancelára a Ministerstvom zdravotníctva. PMS zastupujú dve významné národné organizácie. Prvá je Národná asociácia probačných úradníkov (NAPO), je profesionálnou asociáciou aj zväzom svojich členov. NAPO funguje od roku 1912, môžeme povedať, že má rovnako dlhú tradíciu ako samotná probačná služba. Druhou organizáciou je Asociácia vedúcich probačných úradníkov (ACOP), je profesionálna organizácia pracovníkov vyššieho vedenia a je zaujímavá aj v tom, že asociácia probačných služieb platí poplatok za svoje členstvo vyššieho vedenia, ale nemôžu hovoriť, do toho akú úlohu v asociácii by mala mať účasť členov. Každý asistent probačného úradníka z asociácie ACPO zodpovedá za geografickú oblasť služby alebo funkčnú oblasť, napr. súdne služby (<http://www.ok.cz/iksp/docs/282.pdf>, 15.3.2014).

Francúzska probačná služba je založená na sieti troch kľúčových systémov, na sudcoch, ktorí rozhodujú o rozsudku, nariaďujú opatrenia probačnej služby, ďalej na špecializovaných sudcoch, ktorí dohliadajú na realizáciu trestu a rozhodujú o individuálnom pláne páchateľa a v poslednom rade probačná služba. Špecializovaný sudca už nemá právomoc nad probačnou službou, ale ďalej klasifikuje pracovníkov a zasahuje do internej organizácie probačnej služby. V dôsledku nových skutočností, budú stále častejšie zapojení do odvolávania páchateľov proti ich pôvodnému odsúdeniu. Stratenie práva špecializovaných sudcov nad organizáciou a právnymi metódami probačnej služby súvisí hlavne so stratením kontroly riaditeľov väzníc nad finančným rozpočtom. To znamená, že probačná služba vo Francúzsku je teraz omnoho samostatnejšia a používa väčšiu právomoc (<http://www.ok.cz/iksp/docs/282.pdf>, 15.3.2014).

Spolková republika Nemecko už ako naznačuje názov je federálne štruktúrovaná. Ústredná vláda schválila radu zákonov, ktoré riadia úlohu a funkcie probačnej služby, systém súdnej

podpory a sociálnej práce v trestných záležitostiach po celej krajine. Pravidla a nariadenia týkajúce sa štruktúry, miestnych a zemských úradov, výberu zamestnancov spadá do kompetencie jednotlivých spolkových krajín. Na rozdiel od iných európskych krajín majú v Nemecku probačné služby, sociálne práce a súdne podpory v trestných zariadeniach inú funkciu, a to Probačné služby a dohľad, Súdna podpora a Sociálna práca v trestných zariadeniach. Asociácia nemeckých probačných služieb ponúka svojim novým prijatým pracovníkom sociálnej služby v trestnom systéme špeciálne celonárodné semináre v oblasti sociálnej práce, trestného práva a trestnej politiky, ktoré zoznamujú pracovníkov s ich príslušnými úlohami a rolami. Hlavne Zákon o verejných službách stanovuje, aby sa zamestnanci pravidelne zúčastnili ďalších školiacich seminárov. Tieto kurzy ponúkajú rôzne školiace strediska, ale aj samotné ministerstvo spravodlivosti.

V Rakúsku je probačná služba líniovo riadená organizácia a je rozdelená do štyroch častí:

- Probačná práca
- Mediácia v trestných veciach
- Starostlivosť prepustených z výkonu trestu
- Probačné ubytovne, ubytovanie a starostlivosť pre prepustených

Každé toto spomínané oddelenie má vedúceho, ktorý je členom správnej rady. Okrem týchto oddelení existujú referáty, ktoré sú zodpovedné za právne náležitosti, vzťahy s verejnosťou, financie, školenie a rozvoj personálu. Všetkých členov správnej rady menuje konateľ na základe päťročného funkčného obdobia. Noví zamestnanci musia absolvovať úvodné školenie, ktoré je zložené z 3 až 5 týždňových seminárov, 1 až 2 rokov učiteľskej praxe a 2 až 3 ročného dozoru. Oddelenie, ktoré je zodpovedné za školenie a rozvoj zamestnancov navrhuje úvodné školiace kurzy a každoročný všeobecný model rozvoja pre všetky cieľové skupiny v rámci asociácie probačných služieb a sociálnej práce (Sotolář, Doubravová, 2000).

2 PROBAČNÁ A MEDIAČNÁ SLUŽBA

2.1 Základné pojmy, ciele a funkcie PMS

PMS je špecializovaná sociálna služba, ktorá pôsobí v rámci Ministerstva spravodlivosti. Pracujú v nej probačný úradníci a asistenti. Činnosť tejto služby je zameraná nie len na prácu s páchatel'ami, ale taktiež i s obeťami trestných činov. PMS ČR prispieva k naplňovaniu trestnej spravodlivosti, v rámci trestného riadenia je poverená výkonom probacie a mediácie. Hlavnou cieľovou skupinou sú osoby, ktoré sa dostali do sporu alebo konfliktu so zákonom, ale tiež osoby, ktoré boli trestným činom poškodené. Pojem klienti PMS je pojem jednotný, ktorý sa používa pre obžalovaných, obvinených a odsúdených a tiež tento termín môžeme použiť pre klientov poškodených. PMS pracuje s dospelými páchatel'ami trestných činov, tak aj s mladistvými páchatel'ami, veková hranica 15 až 18 rokov a s deťmi mladšími 15 rokov, tzv. s deťmi maloletými. Subjekty, s ktorými PMS spolupracuje, sú spomínaní obvinení, poškodení, ľudia z ich blízkeho sociálneho okolia, orgány účinné v trestnom riadení a ďalší, ktorí úzko spolupracujú na naplnení trestnej spravodlivosti. Spolupráca s týmito subjektmi sa odlišuje podľa jednotlivých fáz trestného riadenia.

PMS je vymedzená zákonom č. 257/2000 Sb. o PMS a v zmene zákona č. 2/1969 Sb. o zriadení ministerstiev a iných ústredných orgánov štátnej správy ČR, v znení neskorších predpisov, zákona č. 65/1965 Sb., zákonníkom práce, v znení neskorších predpisov a zákonom č. 359/1999 Sb., o sociálne – právnej ochrane detí. Hlavnou náplňou práce je probácia a mediácia.

Dôležité kompetencie PMS sú predloženie návrhu na prepustenie z výkonu ochrannej výchovy, upustenie od výkonu ochrannej výchovy, na predĺženie ochrannej výchovy alebo jej zmenu na ústavnú a opačne. Ďalej tiež na podmienené umiestnenie mimo výchovné zariadenie. Ministerstvo spravodlivosti vedie pre skupinu mladistvých zvlášť evidenciu špecializovaných registrovaných probačných programov (Štern, 2010).

PMS ČR sa snaží vychádzať z konceptu tzv. obnovujúcej justície. Myšlienka obnovujúcej justície predstavuje nové metódy resp. odlišný prístup pri hľadaní a uplatňovaní trestnej spravodlivosti. Približuje funkciu naplňovania spravodlivosti tým, ktorých sa trestný spor týka, tj. jeho aktérom. Tu je trestný čin vnímaný ako sociálne - konfliktná udalosť v sociálnej spoločnosti, predovšetkým medzi poškodenými a obvinenými v určitom prostredí.

Už história nám ponúka vysvetlenia snahy priblížiť sa procesu spravodlivosti ľuďom, občanom. Ukazuje nám, ako postupne dochádza k zmenám hraníc toho, čo je spoločnosťou považované za prijateľné a naopak čo je neprijateľné. Ako napr. v stredoveku bolo upaľovanie čarodejníc považované za nejakú službu divným dušiam čarodejníc, z dnešného pohľadu je to pre nás neprijateľné. Tak isto ako lámanie kostí, sekanie končatín, vytrhávanie jazyka či iné spôsoby trestania tela. Dnes sú tieto tresty pre nás, v dobe ľudských práv a hlavne v dobe rešpektovania hodnoty ľudského života nezmyselné a nepochopiteľné. Model trestania tela nahradil model trestania duše, kat a jeho ľudia sú postupne menení za dozorcov, lekárov, psychológov. Rozlišovať medzi tým, čo je prijateľné a čo nie je, je súčasťou vývoja ľudského myslenia a rovnako tak uplatňovanie princípov spravodlivosti. Hlavný rozdiel medzi prijateľným a neprijateľným sa nikdy jednoducho nevyvíja. Potrebuje moc trpezlivosti, aby sa dobre vyskúmal, musí sa dôsledne a neustále podrobovať kritickej reflexii.

Poslaním PMS je prispievať k naplňovaniu trestnej spravodlivosti, predovšetkým vytváraním podmienok pre uplatnenie alternatívnych postupov v trestnom riadení, zaistenie účinného výkonu alternatívnych trestov a nájdenie účinnej funkcie na spáchaný trestný čin. Preto za týmto účelom robí PMS probáciu a mediáciu a podieľa sa na riešení konfliktov medzi obvinenými a poškodenými a svojimi činnosťami usiluje o urovnanie konfliktu, obnovenie rešpektu k právnym normám v súvislosti s trestným riadením. Hlavnou súčasťou poslania PMS je prevencia a znižovanie rizika pri opakovanej trestnej činnosti (Doubrovová, 2001).

PMS vychádza spolu s alternatívnymi trestami z princípu restoratívnej justície. Slovo restore má latinský pôvod, znamená obnoviť, navrátiť. Restoratívnu justíciu môžeme chápať a charakterizovať nasledujúcimi princípmi, z ktorých vychádza

- Trestný čin je chápaný ako konflikt medzi dvoma osobami, normami spoločnosti, v ktorej žijú.
- Trestný zločin je charakterizovaný ako ujma, ktorú páchatel' spôsobil obeti.
- Spoločnosť by mala na trestný čin reagovať vytvorením vhodných podmienok, ktoré pomôžu odstrániť jeho následky.
- Aktívny podiel páchatel'a trestnej činnosti na uhradenie škody.

Mnohí sú toho názoru, že hlavným rysom restoratívnej justície je prinútiť páchatel'a k zodpovednosti za svoje činy a ujmu, ktorú spôsobil obetiam. Činnosť PMS sa zameriava aj na škody a ujmu spôsobené trestným činom, na podporu zodpovednosti páchatel'a. Je

ohľaduplná na potreby poškodeného a zapojuje poškodeného aj páchatel'a do procesu riešenia, smeruje k efektívnosti súdneho riadenia, úspore financií štátu. Dôraz kladie aj na vzájomnú dohodu obidvoch zúčastnených strán. Aby mohla PMS splňovať svoju pracovnú náplň na najvyššej úrovni, je nutná informovanosť verejnosti o jej pôsobení. Rovnako ako je dôležitý pozitívny postoj občanov k tejto inštitúcii. Tak isto ako aj mediácia, ktorá prebieha v rámci výkonu trestu odňatia slobody má pozitívny dopad na páchatel'a v mnohých ohľadoch. Odsúdený má poskytnutú dostatočne dlhú dobu na to, aby si rozmyslel, či pristúpi na spoluprácu s PMS a pochopil všetky jeho povinnosti, ktoré mu z prípadnej spolupráce vyplývajú. Pracovník PMS tak získa dôležité informácie o schopnostiach a hlavne motivácii odsúdeného podieľať sa na procese mediácie.

Za hlavný cieľ PMS podľa Matouška (2001) sa považuje integrácia páchatel'a, participácia poškodeného a ochrana spoločnosti.

- Integrácia páchatel'a je proces, v ktorom sa PMS snaží nasmerovať a obnoviť rešpekt obvineného k právnemu stavu spoločnosti a jeho sebarealizáciu a snaží sa o jeho znova začlenenie do spoločnosti bez páchania ďalšej trestnej činnosti.
- Participácia poškodeného má hlavnú podstatu v obnovení jeho pocitu bezpečia, integrity a dôvery v právny systém. Ďalej sa jedná o zapojenie poškodeného do procesu vlastného odškodnenia.
- Ochrana spoločnosti vyplýva z činností PMS, ktorá smeruje k riešeniu konfliktných a rizikových stavov spojených s trestným riadením a realizáciou uložených alternatívnych trestov.

Ďalšie ciele PMS smerujú k poradenstvu, spolupráci s inými organizáciami a smerujú k snahe nájsť rovnováhu medzi páchatel'om, obeťou a spoločnosťou. K tomu, aby úradník PMS mohol vykonávať a naplňovať tieto ciele, je nutné, aby dodržiaval tri základné zásady činnosti pracovníka PMS. Jedná sa hlavne o dôstojné jednanie, zákonnosť a primeranosť intervencie.

- Dôstojné jednanie – spôsob práce s klientmi musí byť v súlade so základnými ľudskými právami a slobodami a musí rešpektovať ich dôstojnosť a autonómiu.
- Zákonnosť – postup pracovníkov PMS pri výkone musí byť v súlade s príslušnými zákonmi
- Primeranosť intervencie – miera zásahu pracovníka PMS voči páchatel'ovi nesmie prekročiť rozsah a obsah právoplatného rozhodnutia súdu alebo štátneho zástupcu.

Činnosť PMS sa odvíja od princípov, ktoré jej pomáhajú fungovať v správny čas, správnymi prostriedkami a hlavne na správneho klienta. Medzi najdôležitejšie patrí princíp transparentnosti, individualizácia, včasná intervencia, vyváženosť a motivácia.

- Transparentnosť – usiluje o dostatočnú informovanosť orgánov činných v trestnom konaní o priebehu práce s klientmi, poskytuje zrozumiteľné informácie pre klientov o systéme a prostredí, v ktorom sa v dôsledku udalosti trestného činu ocitli.
- Individualizácia – postup práce s klientmi vychádza z ich individuálnych potrieb a záujmov a okolnosťami prípadu.
- Včasná intervencia – usiluje o kontakt s klientmi v čo najrannejšej fáze trestného riadenia.
- Vyváženosť – usiluje o vyvážený prístup k potrebám a záujmom obvineného a poškodeného a spoločnosti za účelom nájdania vzájomne prijateľného riešenia prípadu.
- Motivácia – usiluje o aktívny prístup a účasť klientom pri riešení následkov trestnej činnosti

Princípy PMS páchatel'a podporujú v tom, aby našiel zdroj, ktorý mu umožní a pomôže zmeniť doterajšie správanie, ktoré ho priviedli do konfliktu so zákonom. Poškodenému ponúka možnosť stať sa aktívnym subjektom, ktorý môže mať vplyv na podmienky a spôsob vlastného odškodnenia. PMS vykonáva dohľad, obstaráva podklady o obvinenom, kontroluje správanie odsúdeného behom skúšobnej doby a účastní sa prevencie trestnej činnosti.

Nástroje, s ktorými pracovník PMS pracuje, môžeme rozdeliť na aktívne a pasívne. Medzníkom, ktorý toto vymedzuje je zapojenie klienta do procesu. Za hlavný aktívny nástroj sa považuje profesionálny rozhovor s klientom. Za ďalší hlavný aktívny nástroj patrí aj osobný kontakt s klientom a vzájomná komunikácia. Zatiaľ čo pasívne nástroje sú skôr jednostrannou aktivitou pracovníka PMS, aj tak o nich musí byť klient PMS poučený, vedieť o tom, že ich môže použiť on sám alebo pracovník PMS, ale musí byť súhlas klienta. Príklad pasívneho nástroja je napr. dotaz na register trestov klienta alebo vyžiadanie akejkoľvek osobnej informácie o klientovi (Matoušek, 2005).

2.2 Probácia

Probácia (z latinského probatio - znamená skúšanie, overovanie), v trestnom práve označuje dohľad nad obvinenými, obžalovanými alebo odsúdenými, kontrola výkonu alternatívnych trestov. Ide o jeden z prejavov konceptu tzv. restoratívnej justície (<http://cs.wikipedia.org/wiki/Probace>, 16.3.2014).

Probáciou rozumieme vytvorenie určitého probačného modelu v rámci dohľadu úradníka PMS. Úradník spracováva správy o celom priebehu dohľadu a spolupracuje s inštitúciami ktoré ponúkajú probačné resocializačné programy.

V ČR sa probácia začala formovať ako praktický nástroj nápravy a resocializácia určitej delikventnej skupiny v rukách sudcov, ktorý si boli vedomí nezdravých účinkov väzenia.

Pojem probácia je podľa § 2 odst. 1 zákona o PMS organizovanie a vykonávanie dohľadu nad obvinenými, obžalovanými alebo odsúdenými, kontrola výkonu trestu nespojených s odňatím slobody, vrátane uložených povinností a obmedzení, sledovanie odsúdeného v skúšobnej dobe podmieneného prepustenia z výkonu trestu odňatia slobody, ďalej individuálna pomoc obvinenému a pôsobenie na neho, aby viedol poriadny život, vyhovel súdom alebo štátnym zástupcom uloženým podmienkam a tým došlo k obnove narušených právnych a spoločenských vzťahov.

„Základnou charakteristikou pôsobenia PMS v oblasti probácie je spojenie kontrolnej zložky so zložkou podpornou a motivačnou. Pracovníci PMS sú pri kontakte s klientmi viazaní obsahom a povahou daného rozhodnutia vo veci, ktoré učinil súd alebo štátny zástupca. Volené postupy a metódy kontroly, ktoré sú uplatňované, nemôžu rozsah takého rozhodnutia prekročiť“ (Doubravová, 2001, str.5).

Mohlo by sa teda povedať, že pod pojmom probácia sa neskrývajú len isté sankčné opatrenia, ale tiež súhrn služieb a činností, ktoré má PMS zaistiť. Preto sa jedná o kombináciu pomoci, dozoru a odkladu trestu.

Probačný úradník má v náplni svojej práce aj probačný dohľad. Tým sa rozumie dlhodobá spolupráca s odsúdeným, v rámci, ktorej je povinný byť v pravidelnom kontakte s probačným úradníkom, spolupracovať pri vytváraní a realizácii probačného programu v skúšobnej dobe a tiež je tu obsiahnutá kontrola dodržiavania podmienok uložená súdom. Potom čo súd rozhodol o probačnom dohľade na základe uloženia alternatívneho trestu, kontaktuje pracovník PMS oznámením klienta a vyzve ho k nadviazaniu stretnutia a spolupráce. Hneď potom oznámi klientovi všetky podstatné informácie týkajúce sa vykonávaného probačného dohľadu. V ďalších schôdzkach je dôležité sa dohodnúť na

probačnom programe, ktorý je klient schopný a hlavne ochotný vykonávať. Tento program je samozrejme zostavený podľa potrieb klienta, tak aby ho mohol bezproblémovo plniť. Pracovník PMS musí každého pol roka vypracovať správu z priebehu probačného dohľadu a správu odovzdáva súdu. V prípade, ak by bola väzba nahradená dohľadom, hovoríme o nedobrovoľnom klientovi PMS. Pracovník PMS v takom prípade pôsobí ako prvok, ktorý núti klienta k dodržiavaniu povinností, k pravidelnému osobnému kontaktu klienta s úradníkom PMS. V takom prípade platia iné podmienky. Začiatok dohľadu je najlepšie zaradiť do doby, kedy odsúdený stále vykonáva trest odňatia slobody. Pracovník PMS navštevuje odsúdeného a zaisťuje informácie podstatné k odporúčaniu alebo naopak k neodporúčeniu dohľadu.

Pokiaľ je odsúdený prepustený z výkonu trestu odňatia slobody a dostal uložený probačný dohľad, tak prichádza vytvorenie probačného programu. Pracovník PMS musí pravidelne podávať správy o výkone programu súdu alebo štátnemu zástupcovi. Správa by mala obsahovať údaje o sociálnych a osobných pomeroch klienta, ale aj stručný popis priebehu dohľadu za dané obdobie. Väčšina podmienene prepustených sa stavia k vykonávaniu dohľadu zodpovedne a pozitívne.

Na začiatku probačného dohľadu spoločnými silami vypracujú konkrétny probačný plán dohľadu. Tento program obsahuje povinnosti, ktoré stanovil súd, frekvenciu schôdzok za účelom konzultácie a sankcie za nesplnenie podmienok probačného programu.

Dohľad môže byť uložený v rámci rozhodnutia o podmienenom výkone trestu, podmienenom upustení od potrestania, podmienenom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody alebo ako súčasť rozhodnutia o náhrade väzby dohľadom. “ *Podľa nového od 1.1.2004 sa môže dohľad ukladať mladistvému, ako jedno z východiskových opatrení alebo v rámci trestného opatrenia ako súčasť podmieneného odsúdenia a podmieneného prepustenia z výkonu odňatia slobody*“ (Matoušek, 2005, str. 293).

2.3 Mediácia

Mediácia v ČR nie je tak neznámy pojem, aj keď nie je ešte úplne zaradená do celého právneho systému a obecného podvedomia, tak ako to je v západných krajinách. Tam sa mediácia využíva až v 70% pracovných, obchodných, rodinných ale aj komunitných sporov.

Základným kameňom mediácie je dobrovoľný súhlas obvineného a poškodeného. Bez ich súhlasu nie je možné tento proces realizovať. Impulz k začatiu mediácie môže podať, mimo týchto dvoch menovaných strán aj inštitúcia alebo rodinný príslušník.

„Mediácia je komunikačná metóda riešenia konfliktu ako špecifická forma interakcie. Je predmetom sociálnej psychológie. To nebráni tomu, aby bola mediácia využívaná v rôznych formách pomoci človeku“ (Holá, 2003, str. 49).

Podľa zákona o PMS § 2 odst.1 sa mediáciou rozumie mimosúdne sprostredkovanie za účelom riešenie sporu medzi obvinenými a poškodenými a činnosti smerujúce k urovnaniu konfliktného stavu sa vykonávaná v súvislosti s trestným riadením.

V procese mediácie je viac zúčastnených strán, ktoré sú účastníkmi vzájomnej komunikácie. Väčšinou sa jedná o obvineného, poškodeného a ich okolie, zástupcu a mediátora. Ich psychický stav je jednou z hlavných podmienok k úspechu mediácie. Role mediátora je jasne daná. Mal by sa procesu zúčastniť ako prostredník medzi poškodeným a obvineným. Jeho pozícia by mala byť nestranná, neutrálna a vyjednávací. On zodpovedá za celý proces mediácie, nie za spôsob riešenia a výsledok mediácie, toto je len na ostatných zúčastnených. Mediátor pôsobí ako aktívny sprostredkovateľ dohody medzi zúčastnenými a pomáha tým dôjsť k zmiernenému riešeniu konfliktu. Vzťah medzi obvineným a poškodeným je závislý na vzájomnej motivácii k riešeniu konfliktu. Pre obidve strany je pozitívne čo najrýchlejšie vyriešenie konfliktu. Pre obvineného je pri vnímaní konfliktu, v ktorom sa ocitol, dôležité vnímanie jeho vlastnej subjektivity. Tá je ovplyvnená jeho charakterom, skúsenosťami, aktuálnym stavom aj temperamentom. Na druhú stranu existujú situácie, ktoré nemôžeme ovplyvniť, ale musíme ich vyriešiť (Štern, 2010).

Na začiatku celého procesu mediácie sa v obvinenom aj poškodenom objavujú viaceré pocity, ktoré majú vzťah priamo k riešenému konfliktu, ale aj mediátorovi. Je dôležité, aby vlna emócií bola uvoľnená a tým zároveň došlo k uvoľneniu napätia, strachu a dôvery. Emócie sú úzko spojené s vecnou stránkou problému a preto nie je vhodné ich potlačovať. To môže celý proces len negatívne ovplyvniť. Niekedy sa môže objaviť klientova snaha po obrane proti mediácii. Jedná sa o nevedomý proces, pri ktorom sa obvinený snaží zabrániť zmene svojho správania, ktoré používal pri riešení konfliktu. Výsledok mediácie by mal byť akceptovaný všetkými stranami ako spravodlivý.

Formy mediácie môžeme rozdeliť, od nich sa potom odvíja kvalita mediačného procesu. Uvádza sa možné hľadisko delenia podľa vzniku situácie, podľa počtu zúčastnených osôb.

Neverbální komunikace nám většinou hovoří o získaných informacích o druhé osobě, o jejím běžném životě, tak z toho může čerpat i mediátor. To je příležitost vyčíst z lidského správání vztahy a emoce, které se klient snaží skovat nebo nemá odvahu ich povědat. Lidia často komunikují pomocí symbolů a to i nevedomky. Tento způsob řeči může pomoci k navození důvěrného vztahu mezi klientem a mediátorem (Štern, 2010).

Mediace se od komunikace nechala inspirovat zásadou asertivity. Tá je důležitá při jednání s všemi klienty bez rozdílu, lebo základní a nejčastější formou komunikace při mediaci je rozhovor. Aby táto metoda viedla k úspěchu, je nutné komunikovat společným jazykem a kvalitně. Mediátor si musí dáť pozor na formu komunikace, ktorú zvolil s daným klientom. Nie vždy platia rovnaké metódy a techniky, každý raz je nutné si nájsť spoločnú vlnu.

Predmetom mediácie sú menej závažné trestné činy, podľa zákona o PMS sa nemôže jednat o trestný čin s hornou hranicou odňatia slobody päť rokov. Pokiaľ hovoríme o mediácii v trestnom konaní, termín klient je nahradený termínom páchatel a poškodený. Pre páchatel'a trestného činu, ktorý je možné riešiť touto formou, je mediácia výhodná. Pretože sa jedná o dobrovoľný proces, pre páchatel'a predstavuje možnosť získať lepšie postavenie behom trestného riadenia, pretože sa aktívne zúčastňuje na odstránení následkov, ktoré svojou činnosťou spôsobil. Ďalej je pre páchatel'a výhodná z dôvodu nezapisania trestného činu do registra trestov.

Mediácia je proces, ktorý je schopný vyriešiť konflikty týkajúce sa rôznych strán. Existujú mediácie na riešenie rodinných alebo susedských sporov, rovnako aj spory na pracovisku, v škole. V každom prípade je nutné, aby o proces mediácie požiadala jedna zo zúčastnených strán trestného činu, to vylučuje možnosť využiť služby PMS verejnou. Pre mediáciu je podstatné aj zaradenie do právneho systému. Znalosť práva je dôležitá aj pre mediátorov, pretože od nich klienti očakávajú rady z tohto oboru. Potom, čo mediátor kontaktuje obidve strany, páchatel'a aj poškodeného a vysvetlí im princípy mediácie, dostávajú možnosť vyjadriť sa k danej situácii. Pozor, ale na skutočnosť, že do procesu mediácie vstupuje poškodený na základe svojho dobrovoľného rozhodnutia. Súd môže zamietnuť prepustenie páchatel'a aj na základe nesúhlasu poškodených osôb (Žatecká, 2007).

Existuje pár princíпов, ktoré sú veľmi dôležité pre proces mediácie. Ich poradie nie je podľa dôležitosti, ale skôr odráža vztahy medzi týmito princípmi.

- Dobrovoľnosť – tento princíp sa radí medzi jeden z najdôležitejších. Odráža postoj klienta k procesu mediácie a jeho motiváciu zbaviť sa konfliktu. Dobrovoľnosť je podstatná zvlášť v prípadoch, kedy je klient nútený k spolupráci s PMS inými okolnosťami.
- Dôvera – počas procesu mediácie vždy platí dôvera medzi účastníkmi. Podľa toho ako sa spoločne dohodnú, môžu mať formu ústnu alebo písomnú. Vzájomná dôvera medzi mediátorom a klientom vedie k úspešnému vyriešeniu konfliktu. V právnom systéme ČR je zaradená povinnosť hlásiť ohrozenie tretej strany. V týchto prípadoch môže mediátor porušiť dohodu o dôvere.
- Orientácia na budúcnosť – tento princíp poukazuje na dôležitosť mediácie po stránke odpútania sa od minulosti. Mediácia je ako proces orientovaná len na budúcnosť. Veľmi často, ale využíva poznatky z minulosti, ktoré klientovi pomáhajú si uľaviť.
- Pochopenie odlišnosti – pre vzájomné pochopenie zúčastnených mediácie, je nevyhnutné, aby sa všetci rešpektovali a chápali skutočnosť, že každý jedinec volí určité riešenie a metódy podľa svojho svedomia. Je nutné, aby došlo k pochopeniu klienta zo strany mediátora, ale aj zo strany poškodeného. Obidvaja by mali mať pochopenie pre vzájomné odlišnosti. Len tak, je možné uzatvoriť dohodu a vyriešiť konflikt.
- Nestrannosť, neutralita – pre funkciu mediátora je tento princíp najzásadnejším. Vo všetkých prípadoch, kde by nedokázal z akéhokoľvek dôvodu zostať nestranný, je nútený od prípadu odstúpiť. Tento princíp je ťažké dodržať hlavne v prípadoch, kedy zúčastnené strany mediácie tvorí muž a žena. Tu môže dôjsť k identifikácii mediátora s klientom rovnakého pohlavia a to môže viesť k nepochopeniu u klienta opačného pohlavia. Pre všetky zúčastnené strany je počas procesu mediácie nestrannosť dôležitá. Neutralita súvisí so sympatiami a životnými skúsenosťami mediátora, ktoré by v žiadnom prípade nemali do procesu zasahovať ani ho nijak ovplyvňovať.
- Slobody rozhodovania – všetky strany procesu mediácie sa majú možnosť rozhodnúť o riešení slobodne. K tomu potrebujú dostatok informácií, aby vedeli na isto, že práve toto riešenie je pre nich vhodné. Počas procesu je možnosť kedykoľvek od spolupráce odstúpiť.

Odhadnúť alebo dokonca presne určiť v akej miere bola mediácia úspešná je veľmi ťažké. Pretože na celom procese spolupracuje veľa zúčastnených, môže mať každý odlišný názor na výsledný úspech alebo neúspech (Holá, 2003).

Pre mediáciu sú charakteristické tri techniky. Vo väčšine by sa mali objavovať vo všetkých prístupoch každého mediátora.

- Empatické porozumenie – ako už bolo povedané, empatia je základná vlastnosť každého, kto vykonáva mediáciu. Pomáha nielen navodiť pocit dôvery, ale mediátorovi pomáha v zachovaní si profesionálneho postavenia v kombinácii s ponúkanou pomocou.
- Aktívne počúvanie – v určitých okamihoch nie je nutné, aby mediátor poskytoval rady, ale stačí, pokiaľ bude pozorne počúvať a nevstupovať klientovi do reči. V tejto fáze prichádza mediátor s parafrázami, ktoré mu pomáhajú uistiť sa, či klientove slová pochopil správne. Tu nie je dôvod pokladať zbytočné otázky, ktoré by mohli viesť rozhovor požadovaným smerom. Je ale dovolené pýtať sa pre lepšie pochopenie. Medzi techniky, ktoré napomáhajú aktívnemu počúvaniu patrí aj povzbudzovanie, objasnenie, parafrázovanie, zrkadlenie, zhrnutie a ocenenie.
- Dopytovanie – táto technika je založená na pokladanie otázok, na ktoré sa očakáva odpoveď. V mediácii môžeme rozlíšiť dopytovanie sprostredkované, v prípade kedy sa klient pýta druhého klienta cez mediátora a dopytovanie priame, to sú otázky z očí do očí. Podľa toho akú odpoveď očakávame, je možné zvoliť otázky otvorené alebo zatvorené (Holá, 2003).

Existuje aj tzv. zástupná mediácia, jedná sa o prípady, kedy sa obeť trestného činu stretne s páchatelom, ktorý spáchal rovnaký alebo podobný čin, ktorým spôsobil ujmu inej osobe. Tu nedochádza k priamemu kontaktu medzi páchatelom a jeho obeťou. Táto forma sa volí z dôvodu zabráneniu sekundárnej viktimizácii a pomáha poškodenému vyrovnať sa s psychickými následkami činu (Bernard, 2005).

Všeobecne by sa mohlo povedať, že postavenie mediátora potrebuje informácie zo všetkých oblastí života, najviac, ale z tej, ktorou sa konkrétny mediátor zaoberá. Bez výnimky, ale platí požiadavka na veľmi vysoký etický štandard všetkých mediátorov bez rozdielu zamerania. Odborné znalosti mediátora sú závislé na zameraní jeho práce. Nemali by však chýbať znalosti týkajúce sa zákonov a práv, rovnako ako odbornosť v rovine praktického zvládania konfliktov. Pokiaľ si nie je mediátor v nejakej informácii istý, môže využívať konzultácie s odborníkom. Aj mediátor je len človek, nemôže poznať

úplne všetko, čo sa týka možnosti vyriešenia konfliktu. V zákone o PMS je definované požadované vzdelanie a odbornosť na profesii mediátora a ostatných zamestnancov PMS.

Za odborné znalosti môžeme považovať teoretické vedomosti odborného charakteru získané vzdelaním. *„Mediátor neurčuje, k akému výsledku má mediácia dospieť, negarantuje výsledok, ale proces. Nezasahuje do rozhodovania a výberu klientov. Podporuje strany v kooperatívnom jednaní. Nie je posudzovateľom, kritikom, neradí, nesúdi ani nehľadá vinníka“* (Holá, 2003, s. 83, 96).

Pokiaľ komunikujeme s druhou stranou je viac než žiaduce, aby sme dokázali riadiť komunikáciu spôsobom, ktorý vedie k súladu medzi našimi cieľmi a správaním. Počas komunikácie nie je žiaduce opakovať stále rovnaké frázy a myšlienky, mediátor musí mať dostatočnú slovnú zásobu a istú dávku kreativity, ktoré v nezanedbateľnej miere podporuje pozitívny stav mysle.

Pre správne a efektívne naplnenie role mediátora, musí daná osoba vlastniť omnoho viacej predpokladov, ako len vzdelanie v danej sfére. Pre túto profesiu je nevyhnutná empatia, schopnosť prejavit' dostatočný záujem a rešpekt, tvorivosť, pochopenie pre klienta. Vo viacerých profesiách je tzv. etický kódex, podľa ktorého sa pracovníci v danej oblasti musia riadiť. V tomto prípade hovoríme o etickom kódexe mediátora, ktorý vytvorila Asociácia mediátorov ČR. Etické zásady môžeme vo viacerých ohľadoch prirovnať k zásadám sociálnych pracovníkov, ale v žiadnom prípade ich nemôžeme stotožňovať. Počas probácie a mediácie je podstatným rysom úspechu ochotný prístup klienta, ktorý nie je tak dôležitý počas sociálnej práce. Bohužiaľ v Etickom kódexe mediátor nenájde návod pre prípady, kedy sa mu nedarí dostatočne plniť svoju profesiu.

Mediácia sa nesnaží odhaliť vinníka alebo príčinu vzniknutého konfliktu, hlavným cieľom snaženia je nájsť žiaduce riešenie pomocou vyjednávania. K tomu môže mediátor použiť aj techniky z psychoterapie alebo poradenstvo, však len za predpokladu, že sa nebude zaoberať psychologickou hĺbkou klienta, ale tieto techniky využije k udržaniu rešpektu medzi všetkými stranami procesu.

Hlavnou úlohou mediátora je sprostredkované jednanie medzi účastníkmi konfliktu a jeho vedenia. Mal by sa snažiť dané jednanie uľahčovať. V tejto súvislosti je často zmienený pojem BATNA (anglicky Best Alternative To a Negotiated Agreement), čo znamená najvhodnejšia alternatíva pre danú dohodu. V priebehu procesu sa aj v mediátorovi odohráva veľa emócií, vnútorných stavov a nálad, ktoré však musí vedieť zvládať. V žiadnom prípade tu nehovoríme o sebazaprení alebo potlačovaní vlastných prežitkov.

Nie je žiaduce, aby sa mediátor nechal týmto ovplyvňovať v priebehu jednaní (Žatecká, 2007).

Mediátorova úloha je uľahčiť rozhodovanie a tým aj prispieť k vyriešeniu konfliktu pomocou dialógu. Snaží sa o dosiahnutie jasnej komunikácie a dobrej informovanosti všetkých strán. Podáva pomocnú ruku pri emocionálne ťažkých situáciách, počúva a smeruje k pozitívnej zmene v správaní klienta. Medzi úskalia, ktoré vedú k zlyhaniu v roli mediátora, môžeme počítať neschopnosť vyvarovať sa predčasných koncov a možnosti riešenia, neschopnosť vyrovnáť sa s emóciami, ktorý proces vyvoláva. Mediátor sa nemôže dopustiť sankcionovania alebo obmedzovania. Rovnako tak nedôvera v klientovo tvrdenie a nadradenosť vedie k negatívnemu výsledku mediácie a tým aj pocitu vlastného sklamaní. Na druhej strane môže pomôcť vnímavosť mediátora ku klientovi a jeho rešpekt k mediácii, ktorý celý proces podporujú k úspešnému zakončeniu. Pre všetkých zúčastnených by si mal vymedziť rovnaký časový úsek.

Mediácia je komplikovaný proces, ktorý má niekoľko krokov. Vo všetkých je dôležité správanie zúčastnených, vrátane mediátora. Pre páchatel'a trestného činu je proces mediácie náročný vo viacerých smeroch. Vo väčšine prípadov dochádza k zmenám v postoji páchatel'a, s ktorými úzko súvisí emocionálne prežitky a zmeny.

Celý proces môžeme rozdeliť na kroky, zahájenie mediácie, zber informácií a definovanie problému, pátranie po možných spôsoboch riešenia, hodnotenie, vyjednávanie, rozhodovanie, dojednanie dohody, a prevedenie dohodnutého riešenia.

- Zahájenie mediácie – vo fázi, ktorú môžeme nazvať zahájenie mediácie, je dôležité získať si dôveru klienta. Toho dosiahneme navodením pozitívnej atmosféry, vysvetlením všetkých informácií, ktoré budú klienta zaujímať a zdôraznením dobrovoľnej účasti klienta na procese. Na začiatku je potrebné jasne určiť frekvenciu jednotlivých stretnutí a dať klientovi istotu, že práve mediácia je správna voľba pre riešenie jeho problému.
- Zber informácií a definovanie problému – Potom, čo je klient pokojný a mediátor si získa jeho dôveru, začne klient oznamovať informácie. Jednak týkajúce sa jeho motivácie k nadviazaniu spolupráce s PMS, ale i jeho pohľadu na konfliktnú situáciu, ktorá ho priviedla až sem. Všetky informácie, ktoré klient oznámi, nie je potrebné podkladať dôkazmi. Po získaní všetkých dôležitých informácií sa mediátor pokúsi všetko zhrnúť. To je dôležité hlavne pre ujasnenie si všetkých sťažností.

- Pátranie po možných spôsoboch riešenia – V tomto okamžiku došlo k nadviazaniu dôverného vzťahu s klientom a môže nastať spolupráca v zmysle toho, ako môže dôjsť k pozitívnej budúcnosti. V tej chvíli by mal klient hovoriť o všetkom, taktiež o témach ktoré sú mu pri rozhovore nepríjemné, to môže viesť k snahe čo najskôr mediáciu ukončiť alebo prijať najrýchlejšie možné riešenie. Mediátor by si mal byť schopný na základe svojho vzdelania poradiť a pomocou technik naviesť klienta k ďalšej fázy procesu.
- Hodnotenie, vyjednávanie, rozhodovanie – Pokiaľ sa proces dostal až do tejto fáze, je možné pomocou technik tvorivého myslenia vyhľadať rôzne varianty riešenia. Podľa klienta je možné rozhodnúť o možnostiach riešenia, ktoré pripadajú do úvahy a ktoré je nutné vynechať. Toto rozhodovanie je len na klientovi. V niektorých prípadoch sa môže jednáť o veľmi dlhý a zložitý postup, pretože súvisí so zodpovednosťou klienta za jeho realizáciu.
- Zjednanie dohody – Potom čo klient s mediátorom majú súpis určitých možných riešení, je na čase vybrať jedno, ktoré bude predmetom dohody. Vo všetkých prípadoch dôjde k navodeniu istej zmeny v živote. Na to musí byť klient dostatočne pripravený a ochotný zmenu prijať. Dohoda je výsledkom procesu mediácie a vzájomnej spolupráce klienta s PMS. Nie je nutné, aby sa riešenie zakončilo písomnou formou. Podľa môjho názoru je však táto možnosť najvhodnejšia, pre prípadné problémy, ktoré sa môžu následne objaviť.
- Prevedenie dohodnutého riešenia – Nakoniec prichádza fáza, ktorá leží len na mediátorovi. Jeho úlohou je popísať celý proces mediácie, spoluprácu s klientom, dosiahnuté výsledky (Plamínek, 1994).

Podľa Žateckej (2007) sú len štyri štádia, ktorými proces mediácie prechádza.

- Na začiatku je nutné pripraviť všetky zúčastnené strany na proces. Informovať ich o základných pravidlách, ktoré budú sprevádzať ďalšie stretnutie, ich možnosti a získať si dôveru zúčastnených strán.
- Po nadviazaní požadovaných vzťahov sa mediátor snaží získať potrebné informácie o probléme. Hlavnou podstatou je stále mediátor. Zúčastnené strany spolu skoro nekomunikujú.
- Teraz prichádza k vzájomnej spolupráci všetkých strán, je nutné skombinovať možné spôsoby riešenia konfliktu, na ktorých sa pohodnú všetky strany.

- Najdôležitejšou fázou je uzatvorenie dohody medzi stranami a dohodu na konkrétne riešenia, ktorá by mala byť spísaná.

Aké sú vhodné a nevhodné prípady pre mediáciu? Ten nevhodný prípad je ten, že v mediácii nie je dovolené zjednávať, je nutné vždy dodržať zásadu rovnosti medzi zúčastnenými. Medzi najfrekvencovanejšie prípady, ktoré nie sú vhodné pre mediáciu, patria rozvody a iné vzťahové krízy, prípadne v ktorých došlo k porušeniu ústavného práva alebo sú nábožensky motivované alebo prípady, ktoré majú súvislosť s drogami alebo alkoholom.

Aby bol prípad vhodný pre mediáciu je dôležitá rovnosť medzi účastníkmi. Pokiaľ je táto podmienka splnená, môžeme mediáciu aplikovať na akýkoľvek prípad. Vhodné sú konflikty, ktoré treba vyriešiť čo najrýchlejšie, medzi ne patrí obťažovanie, napadanie, vzťahové konflikty, porušenie zmluvy a majetkové spory (Holá, 2003).

Mediácia je pre všetky zúčastnené strany veľmi výhodná, a to nielen vďaka rýchlejšiemu vyriešeniu, ale aj vďaka znakom, ktoré sú typické pre každý proces mediácie, ako napr. nízke finančné náklady pre klienta, ústretovosť a dôvera mediátora, rovnoprávnosť všetkých strán konfliktu a stopercentná dobrovoľnosť.

Mediátor má možnosť patriť do Asociácie mediátorov ČR. „*Je to nevládna organizácia, ktorá združuje mediátorov a občanov podporujúcich myšlienku a šírenie mediácie.*“ (Holá, 2003, s.164)

Hlavnou úlohou asociácie je poskytovať vzdelanie a výcvik mediátorov na vysoké úrovni. Mediáciu nie je možné žiadnym spôsobom vynútiť. Jej výsledok slúži predovšetkým ako podklad pre rozhodnutie sudcu alebo štátneho zástupcu.

2.4 Spolupráca PMS s poškodenými a odsúdenými

PMS smeruje svoju činnosť medzi osoby, ktoré sa dostali do konfliktu so zákonom a osoby, ktoré utrpeli ujmu alebo škodu spáchanú trestným činom. Do cieľovej skupiny osôb, s ktorými PMS ČR pracuje, patrí aj najbližšie okolie páchatel'a a poškodeného. Činnosť je zameraná prevažne na rodinu aj na skupinu rovesníkov.

PMS poskytuje obetiam trestnej činnosti právne informácie, tie smerujú k základnej orientácii obeti v rovine trestne právnej, predovšetkým k náhrade škody, ďalej poskytuje restoratívne programy, tieto programy ponúkajú rôzne spôsoby riešenia následkov trestného činu. Ich hlavnou úlohou je obnoviť narušenie vzťahu a získať pocit

zadosťučinenia obeti. Do tohto programu sú zapojené obeť, širšia komunita aj páchatelia. Najznámejším restoratívnym programom je mediácia medzi obeťou a páchatelom. A ďalšie služby, ktoré spočívajú v psychosociálnej podpore. Cieľom PMS je predovšetkým zmiernovať dopady trestného činu. Každá obeť reaguje na spôsobenú ujmu špecifickým spôsobom. Nie je teda možné stanoviť plošne pomoc, ktorá sa môže obetiam ponúknuť. (<https://www.pmscr.cz/obeti-trestneho-cinu/>, 22.3.2014).

Pomoc obeť by mal poskytnúť priamo páchatel, ktorý je za ujmu zodpovedný. To je, ale vo viacerých prípadoch nemožné, tak túto úlohu preberá štát. Základnou možnosťou ako uľaviť obeť je finančná pomoc. V ČR, ale aj v ďalších krajinách fungujú organizácie, ktoré pomáhajú obeť trestných činov. V ČR to je napr. Biely kruh bezpečia, ktorý pomáha od roku 1991.

Spolupráca s poškodeným, teda s tým, komu bola trestným činom spôsobená škoda, majetková, ujomová alebo ublíženie na zdraví je neoddeliteľnou súčasťou činnosti PMS, ktorá usiluje nielen o reintegráciu páchatel'a, ochranu spoločnosti, ale v rámci restoratívneho prístupu aj o zapojenie poškodeného. Činnosť PMS v rámci zaistenia výkonu alternatívneho trestu zahŕňa aj oblasť náhrady škody, poskytovanie dôležitých informácií pre poškodených, ale najmä v prípravnom riadení, teda ešte pred rozhodnutím súdu v trestnej veci, pomáha poškodeným nielen odbornou radou, ako sa domôcť náhrady škody, ale hlavne ponukou mediácie, mimosúdneho jednania s páchatelom za účasti prostredníka, ktorým cieľom je nielen hmotná náhrada ujmy, ale tiež náprava vzťahov, získanie morálnej satisfakcie. Tieto služby poskytuje PMS ČR svojim klientom v trestnom riadení zadarmo a obrátiť sa na nich môžu nielen obvinení, ale tiež poškodení trestnou činnosťou (<https://www.pmscr.cz/obeti-trestneho-cinu/>, 22.3.2014).

Počas prípravného riadenia PMS obstaráva podklady o obvinenom, jeho rodinnom a sociálnom zázemí, dohliada na chovanie obvineného v prípade, že väzba bola nahradená probačným dohľadom. Rovnako tak vytvára podmienky pre rozhodnutie o zastavení trestného stíhania predovšetkým dohodou o narovnaní.

Vo fáze riadenia pred súdom PMS vykoná funkciu dohľadu nad správaním obvineného v prípade nahradenia väzby probačným dohľadom, snaží sa nájsť skutočnosti a napomôcť k vytvoreniu podmienok pre uloženie trestu obecné prospešných práci. Vo fázy vykonávaného riadenia pribúda PMS funkcia sledovania a kontroly správania odsúdeného počas skúšobnej doby, v prípade, že bolo rozhodnuté o jeho podmienenom prepustení z výkonu trestu odňatia slobody, spolu s uložením dohľadom.

Žatecká (2007) uvádza, že PMS je v prípade pred rozhodnutím súdu kontaktovaná klientom, sudcom, štátnym zástupcom alebo policajným orgánom. Podľa zákona o PMS, je toto štádium charakterizované objasňovaním príčin trestného činu, urovnaním sporu medzi poškodenými a obvinenými. Vytváraním možnosti k tomu, aby bola vec prediskutovaná v niektorom zo zvláštnych druhov riadenia alebo aby mohla byť väzba nahradená iným opatrením. Čo sa týka obvineného, mal by sám vyvíjať dostatočnú aktivitu k riešeniu trestnej činnosti, ktorú spáchal. V tejto fáze pracuje PMS predovšetkým s klientmi, ktorí sú dobrovoľní. Jedna sa o obvinených, ktorí spáchali trestný čin, za ktorý sa podľa zákona požaduje sadzba odňatia slobody päť rokov. V iných prípadoch sa môže jednať aj o mladistvých, ktorí sa dopustili previnenia alebo mladší 15 rokov, ktorí spáchali čin inak trestný.

Poškodený sa snaží nájsť spôsoby, ako znížiť vlastné utrpenie a škody spôsobené trestnou činnosťou. Musí si ujasniť, či je ochotný podieľať sa na alternatívnom spôsobe riešenia. Blízke sociálne prostredie, ako obvineného, tak páchatel'a, musí spolupracovať, pokiaľ sa ukáže, že ponúkané služby a očakávania klientov sú v rozpore s charakterom PMS, potom dôjde k ukončeniu kontaktu s klientom. Klientova dobrovoľná spolupráca je základným predpokladom úspešnej činnosti PMS.

Pred rozhodnutím súdu alebo štátneho zástupcu je možné rozdeliť mediáciu na priamu a nepriamu. Počas priamej mediácie dôjde k osobnému kontaktu poškodeného a obvineného za účasti mediátora. Ešte pred týmto kontaktom sa mediátor snaží zjednodušiť obidvom stranám komunikáciu, právnu úpravu a pomáha nájsť riešenie prípadu, ktoré by bolo prijateľné pre obidve strany. Pokiaľ hovoríme o nepriamej mediácii, jedná sa o rovnakú činnosť mediátora, nedôjde ale k osobnému kontaktu obvineného s poškodeným. Rovnako ako u probácie, aj tu je nutný súhlas účastníkov. Pokiaľ dôjde k vyriešeniu problému, teda dohode medzi obidvoma účastníkmi, je o výsledku mediácie informovaný sudca a štátny zástupca. Rovnako tak aj v prípade, keď nie je možné uložiť alternatívny trest -trestný čin bol závažnejšieho charakteru, informácie PMS využije pri rozhodnutí o výške trestu a podmienkach jeho výkonu.

Pokiaľ dôjde k dohode medzi poškodeným a obvineným, je povinnosť pracovníka PMS vytvoriť tzv. probačnú správu pred rozhodnutím. V tej sa uvádza aktuálne stanovisko obvineného a poškodeného, jednak k trestnému činu, aktivitám smerujúcim k riešeniu prípadu a nasledovne spolupráci s obvinenými (Žatecká, 2007).

Vo fáze po rozhodnutí súdu sa činnosť pracovníkov PMS sústreďí predovšetkým na realizáciu rozhodnutia, ktoré učinil sudca alebo štátny zástupca. Klienti PMS sú osoby, ktoré dostali alternatívny trest, mladiství, ktorým bolo uložené opatrenie alebo iné obmedzenie, ktorých výkon nie je spojený s odňatím slobody. Ďalšími klientmi sú jedinci, ktorí boli prepustení z výkonu trestu odňatia slobody a majú uložený dohľad.

Hlavným prostriedkom po rozhodnutí je probácia. Tá zaisťuje dohľad, kontrolu povinností klienta a sprostredkováva mu pomoc v obmedzení ďalšieho stretu so zákonom. Aj v tejto fáze je zapojený poškodený, ktorý je informovaný o priebehu činnosti PMS, rieši sa s ním náhrada škody, psychosociálna pomoc alebo iné sociálne služby spojené s vyrovnaním sa s psychickou záťažou, ktorú ma trestná činnosť spôsobila.

PMS sa v tejto oblasti snaží o ochranu komunity, záujmu poškodeného a prevenciu kriminality. Hlavnou pracovnou náplňou úradníkov PMS je organizovať a realizovať dôstojný výkon alternatívnych trestov a opatrení a snažiť sa o vyriešenie konfliktu, ktorý je spojený s trestným činom (Štern, 2010).

Obetou trestného činu sa môže stať každý z nás, bez výnimky. Rovnako tak nie je príjemný pocit nevedomia toho, čo sa stane alebo čo by sa mohlo stať keby.... Na takéto situácie by sme mali byť všetci pripravení.

2.5 Systém spolupráce PMS s ďalšími inštitúciami a organizáciami

PMS postupuje, ak je to účelné, v súčinnosti s orgánmi sociálneho zabezpečenia, školami a školskými zariadeniami, zdravotníckymi zariadeniami, zariadeniami s registrovanými cirkvami a náboženskými spoločnosťami, záujmovými združeniami a ďalšími inštitúciami sledujúcimi humanitné ciele a v prípade potreby túto činnosť koordinuje z hľadiska využitia probácie a mediácie v trestnom riadení. Pri výkone svojej pôsobnosti, tiež veľmi úzko spolupracuje s orgánmi, ktorým prislúcha podľa zvláštneho zákona výkon sociálne právnej ochrany dieťaťa s poskytovanými sociálnej starostlivosti občanom sociálne neprispôsobivým.

V súlade s výkonom probácie a mediácie sú úradníci PMS oprávnení obracať sa na štátne orgány, právnické a fyzické osoby s dožadovaním sa oznámenia potrebných údajov a tieto sú povinné, pokiaľ tomu nebráni zvláštny zákon je bez zbytočného odkladu oznámiť. Pokiaľ dôjde k bezdôvodnému odmietnutiu požadovanej informácie je

predložená táto vec na súd a v prípravnom riadení štátnemu zástupcovi k ďalšiemu opatreniu.

Ak je vedené trestné konanie proti obvinenému vo väzbe alebo je vo výkone trestu odňatia slobody, spolupáchateľ alebo poškodený, postupuje PMS pri výkone svojej pôsobnosti v úzkej súčinnosti s Väzenskou službou a justičnou strážou ČR.

Pre výkon obecných prospešných prác je nutná spolupráca PMS s obcami a Úradmi práce v danej oblasti (Žatecká, 2007).

2.6 PMS v kontexte so sociálnou pedagogikou

Historický vývoj a konštituovanie sociálnej pedagogiky v stredoeurópskom priestore, nám dáva podnety pre ďalšie smerovanie sociálnej pedagogiky a jej perspektívy v postmodernej spoločnosti. Rozvoj sociálnej pedagogiky ako užitočnej vednej disciplíny je tiež podmienený empirickými poznatkami z praxe pedagogickej, sociálne výchovnej, osvetovej, kultúrnej a občianskej (Galla, 1967).

Sociálna pedagogika ako vedná disciplína sa zameriava na problematiku výchovných procesov v sociálnom prostredí a na skúmanie podmienok, ktoré umožňujú uspokojovanie potrieb človeka, v rôznych etapách jeho života a v rôznych životných situáciách. A preto sa sociálna pedagogika sústreďuje v oblasti života jednotlivca alebo skupín a v inštitúciách, ktoré v spoločnosti realizujú výchovné úlohy.

Všeobecne teda môžeme konštatovať, že hlavným predmetom sociálnej pedagogiky sú sociálne aspekty výchovy a vývoja osobnosti jedinca. Orientujú sa na výchovu, ktorá pomáha v procese socializácie, predovšetkým u ohrozených a sociálne znevýhodnených skupín, detí, mládeže a dospelých (Laca, 2011).

Medzi terajšie úlohy sociálnej pedagogiky patrí:

- Analyzovať prostredie, v ktorom človek žije, ktoré ho obklopuje, a to spoločensko-kultúrne a prírodné.
- Skúmať, ako poskytnúť pomoc v adaptácii na stále náročnejšie životné podmienky.
- Venovať sa globálnym problémom spoločnosti.
- Prispievať k utváraniu zdravého životného štýlu, poskytnúť hodnotné využívanie voľného času, zamerané na prevenciu, podporu sociálnej kreativity.
- Uplatňovať poznatky z praxe.

Z hľadiska zamerania bakalárskej práce, nás bude zaujímať najviac paradigma sociokognitívnej pedagogiky. Ku skúmaniu určitej činnosti a popis skutočností sociálnej

reality, ako aj pre konštruovanie štruktúry edukačného procesu je nevyhnutné stanoviť kvalitatívne najbližšiu teóriu, z ktorej je treba vychádzať. A keď sa tieto teórie vzájomne prelínajú a ovplyvňujú a skúmaná realita je prístupná z viacerých smerov využijeme k poznávaniu túto teóriu ako hlavnú.

Skupina sociokognitívnych smerov vzdelávania je hlavnou a dôležitou teóriou pre sociálnu pedagogiku probačnej služby. Sociokognitívna teória zdôrazňuje rôzne stránky sociokultúrnych vzťahov medzi človekom a jeho prostredím, berie ohľad na kultúrne a sociálne podmienky učenia, ktoré rešpektujú a sú inšpirované hlavne sociálnou psychológiou.

Sociálne prostredie v spoločnosti ovplyvňuje výchovné procesy vzdelávacích a predovšetkým výchovných organizácií, škôl a ďalších inštitúcií (Černíková, 2008).

Prenos kultúrnych hodnôt a tradícií v spoločnosti je do značnej miery závislý na type spoločnosti, či sa jedná o spoločnosť sociálne diferencovanú, ktorá sa vyznačuje zvýšeným sociálnym napätím medzi jednotlivými sociálnymi triedami, ktoré bojujú o získanie najvýhodnejších pozícií v spoločnosti. Sociálne napätie a vzory takého chovania sú nasledované občanmi v túžbe získať individuálny úspech na úkor spoločnosti. Otázkou vzoru správania v spoločnosti, vrátane politickej reprezentácie je viac tolerancie, ohľaduplnosti, rešpektu k druhému, menej korupcie, menej sociálne negatívnych javov a prejavov správania a viac vzdelávania k rozvoju spoločnosti (Bližkovský, 1997).

Edukačné procesy prostredníctvom vzdelávania človeka významne ovplyvňujú formovanie sociálnych vzťahov, pestovanie a osvojovanie žiaducich kultúrnych vzorov a úlohu sociálnych rolí vrátane získania hlavnej pozície v danej spoločnosti. Zdravý rozvoj a výchova detí a mládeže a fungujúca rodina sú prvotným predpokladom a prevenciou pre úspešný rozvoj komunity a spoločnosti. Najväčšiu váhu na utváranie človeka a sociálnych vzťahov má práve úzke sociálne prostredie. Širšie sociálne prostredie pôsobí na človeka jeho prostredníctvom. Súhrn faktorov životného prostredia ovplyvňuje predovšetkým utváranie mravného a sociálneho profilu osobnosti. Problematika zvýšenej miery kriminality, nových foriem trestnej činnosti (obchodovanie s drogami, ženami, s ľudskými orgánmi, detská prostitúcia), nárast počtu trestných činov spáchaných mladistvými, hospodárska kriminalita (neplatenie daní, nezákonné prevody a úniky peňazí a nehnuteľností), zvýšená násilná trestná činnosť (vraždy) a celá rada nebezpečných sociálnych javov (prostitúcia, gamblerstvo, korupcia, vydieračstvo, neplatenie výživného, zanedbávanie povinnej starostlivosti a výchovu o deti).

Príčiny vzniku týchto negatívnych prejavov trestnej činnosti a ich dopadov a možnosti prevencie sú predmetom celej rady sociologických výskumov. Touto problematikou sa významne zaoberá Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu, ktorý pracuje pri Ministerstve spravodlivosti (Matoulek a kol. 2011).

V rámci súčasnej humanizujúcej trestnej politiky štátu boli do trestného systému zmenou trestného zákona zaradené nové inštitúty a to trest obecných prospesných prác a novelou trestného poriadku bolo právne zaradené využitie odklonu v trestnom riadení, tj. Inštitútu podmieneného zastavenia trestného stíhania a inštitútu narovnania.

Tak vznikol z koncepcie nového pojatia obnovujúcej a nápravnej justície, po vzore západoeurópskych krajín model PMS, aby pomáhal naplňovať pojatie spravodlivosti (<https://www.pmscr.cz/>, 23.3.2014).

3 ALTERNATÍVNY TREST – OBECNE PROSPEŠNÉ PRÁCE

Prvé zmienky o alternatívnych trestoch k trestu odňatia slobody objavili v roku 1976 prijatím rezolúcie „Niektoré alternatívne tresty k väzeniu“, Výborom ministrov Rady Európy. V nasledujúcich rokoch sa touto problematikou zaoberala Konferencia Rady Európy (Štěrba, 2007).

3.1 Charakteristika obecně prospěšných práci

Výkon trestu odňatia slobody so sebou prináša vysoké ekonomické aj psychologické nároky, ktoré mimo väzenské tresty nemajú. Výkon trestu odňatia slobody má za následky stigmatizáciu odsúdeného, pokles jeho sebavedomia, stratenie súkromia, finančné problémy, pretrhanie sociálnych väzieb, recidívu, rezignáciu k poriadnemu spoločenskému životu, a pod. Alternatívne tresty sa vo väčšine prípadov snažia týmto následkom vyvarovať a pomôcť páchatel'ovi čo najrýchlejšie sa zapojiť späť do bežného života.

V prípade alternatívnych trestov sa objavujú pojmy ako dekriminalizácia, depenalizácia, mediácia, diverzia a probácia. V ČR sa v súčasnosti touto problematikou zaoberá už spomínaná PMS.

Obecně prospěšné práce (ďalej len OPP), jedná sa o formu zákonom nariadenú, ktorá pokiaľ nie je vykonávaná, premení sa na trest odňatia slobody. Túto variantu trestu je možné udeliť len so súhlasom odsúdeného a zároveň za splnenie niekoľkých podmienok. Musí sa jednať o prácu, ktorú vykonáva odsúdený v určitej vopred stanovenej dobe, vo svojom voľnom čase, ktorá je prospešná z morálneho, ale aj spoločenského hľadiska. Týmto spôsobom si páchatel' odčíní trest za spáchanie trestnej činnosti, ale nie je odlúčený od rodiny, zamestnania a spoločnosti, nehrozí mu sociálne vylúčenie. V ČR sú obecně prospěšné práce zaradené v novele trestného zákona č. 152/1995 Zb (Štern, 2010).

Páchatel' trestného činu nemusí s uložením OPP súhlasiť, jeho súhlas však nie je podmienkou pre uloženie tohto alternatívneho trestu. Napriek tomu môže súd k stanovisku páchatel'a a jeho zdravotného stavu prihliadnuť, a to z dôvodu toho, aby uloženie trestu OPP bolo čo najefektívnejšie.

Potrestanie odsúdeného v rámci výkonu trestu OPP spočíva v tom, že musí podľa rozhodnutia súdu osobne, bez akejkoľvek pomoci napr. rodinných príslušníkov či priateľ'ov, bezplatne, mimo zamestnania odpracovať 50-400 hodín. Výkon trestu OPP nie je pre odsúdených zamestnaním a nemôže byť teda ani zdrojom príjmu. Naopak, často ide

o jediný spôsob, ako odsúdený môže odčiniť následky spáchaného trestného činu a zároveň si uvedomiť nesprávnosť svojho jednania. Trest OPP sa môže uložiť aj mladistvým páchatelom v rozmedzí 50-200 hodín (Sotolář, 2000).

Odsúdený je povinný trest vykonať najneskôr do jedného roka od jeho nariadenia v prospech súdom určenej organizácie na návrh pracovníkov PMS. Organizácie, u ktorých je možnosť trest OPP najčastejšie vykonávať, sú vopred PMS dohodnuté mesta, obce alebo iné štátne či neštátne organizácie, ktoré sa zaoberajú vzdelaním, vedou, kultúrou, školstvom, ochranou zdravia a životného prostredia, požiarnou ochranou, podporou a ochranou mládeže, ochranou zvierat, humanitárnou, sociálnou, charitatívnou, náboženskou, telovýchovnou alebo športovou činnosťou. Trest OPP sa ukladá samostatne alebo aj vedľa iného trestu, s výnimkou trestu odňatia slobody, či už podmieneného alebo nepodmieneného (Sotolář, 2001).

Najčastejšími možnými druhmi práce pri výkone trestu OPP sú:

- Práce pri údržbe a upratovaní verejných priestranstiev – upratovanie verejne prístupných plôch ako napr. ciest, chodníkov, údržba športových a detských ihrísk, upratovanie cintorína, čistenie kanalizácie...atď.
- Práce spojené so stavebnou činnosťou – budovanie a opravy chodníkov, demolačné práce, opravy stien, plotov, klampiarske práce, maliarske práce, záhradnícke a lesnícke práce...atď.
- Ďalšie pomocné práce – výkopové práce, sťahovanie, natieranie lavičiek, bazénov, verejného osvetlenia, školné akcie, príprava obecných osláv...atď.
- Kancelárske alebo iné odborné práce – vytváranie internetových stránok a počítačových programov, jazykové preklady, drobné administratívne práce, roznášanie poštových zásielok a letákov...atď.

Ak páchatel v dobe od odsúdenia do skončenia výkonu trestu OPP nevedol riadny život alebo naschvál nevykonal v stanovenej dobe uložený trest, premení súd trest OPP alebo jeho zvyšok v trest odňatia slobody a to za každé aj len napr. dve nezačaté hodiny nevykonaného trestu OPP na jeden deň odňatia slobody nepodmienené (ÚZ, 2007).

Dalo by sa zhrnúť, že trest OPP je ukladáný páchatelom, ktorí sa proti zákonu previnili prvýkrát alebo tým, ktorí trestnú činnosť páchajú opakovane, ale ich spoločenská nebezpečnosť je malá (Metodický postup PMS ČR, 2003).

3.2 Příprava k uložení trestu

Jednou z nejdůležitějších částí celého výkonu trestu OPP je prerokovat podmínky s klientem, a to nejen vysvětlení obecných informací o PMS, ale především zoznámení se so všemi informacemi týkajícími se trestu OPP. Probační pracovník musí získat ucelené informace o klientovi, jeho možnosti trest OPP řádně vykonat a jeho celkovému postoji k uložení trestu.

Mezi základné a hlavné informácie, ktoré musia byť klientovi povedané patrí:

- Obecné informácie o činnosti PMS ČR so zameraním na postup strediska pri zaistení výkonu a kontroly uloženého trestu OPP.
- Podrobné informácie o všetkých podmienkach a priebehu výkonu trestu OPP
- Vyjasnenie rolí zainteresovaných subjektov, tzn. role odsúdeného, súdu, strediska PMS, inštitúcie a ich postavenia, práva, povinnosti, pravidla komunikácie.
- Zistenie informácií dôležitých pre možnosť vykonávať trest OPP
- Ponuka pomoci strediska PMS v prípade potreby odsúdenému

Probační pracovník zisťuje od klienta informácie, ktoré sú dôležité pre ďalší postup v rámci výkonu trestu OPP:

- Postoj klienta k spáchaniu trestného činu a uloženému trestu, miera jeho motivácie vykonávať trest.
- Časové možnosti klienta v súvislosti s jeho zamestnaním, štúdiom, rodinou.
- Dosiahnuté vzdelanie, odborná kvalifikácia, praktické pracovné zručnosti.
- Zdravotný stav, či prípadne iné zdravotné rizika, ktoré by bránili vykonávať určitý typ práce. Zdravotné obmedzenie pre výkon OPP je nutné doložiť lekárskou správou, ktorú si zaistuje a stredisku PMS predkladá klientovi.
- Rodinné pomery a sociálne zázemie klienta.
- Predchádzajúca trestná činnosť.
- Postoj klienta k poškodenému, jeho predstava, zrealizované kroky smerujúce k odčineniu spôsobenej ujmy a nahradenie škody, zoznámenie sa s možnosťou mediácie.
- Ďalšie významné skutočnosti týkajúce sa klienta a prerokovaného prípadu.
- Zistenie klientových psychosociálnych potrieb a ponuka prípadnej spolupráce alebo sprostredkovania pomoci a kontaktu s iným pracovníkom.
- Overenie aktuálneho kontaktu a dohodnutie spôsobu komunikácie s PMS.

Probačný pracovník sa dohodne s klientom o podmienkach výkonu trestu OPP a vypracuje záznam, v ktorom uvedie všetky zistené informácie, poprípade k nemu doloží doklady o dosiahnutej pracovnej kvalifikácii klienta, lekárske potvrdenie o zdravotnom obmedzení pre výkon určitých druhou práci. Tento záznam o prerokovaných podmienkach sa vyhotovuje celkom v štyroch vyhotoveniach a klient svojim podpisom potvrdí ich správnosť. Jedno vyhotovenie sa zakladá do probačného spisu, ďalšie dostane klient ihneď na mieste, tretie sa pošle na príslušný súd ako podklad pre nariadenie výkonu trestu OPP a štvrté sa pošle inštitúcii, ktorá klientovi umožní výkon trestu OPP (Metodický postup PMS ČR, 2003).

Samozrejme je možné zmeniť miesto výkonu trestu OPP na žiadosť klienta, a to buď v prípade zmeny bydliska klienta alebo vo výnimočných a odôvodnených prípadoch. Zmena môže byť urobená v rámci obvodu jedného súdu alebo v obvodu iného súdu. Medzi dôvody, pre ktoré sa môže zmeniť miesto výkonu trestu OPP, môžeme zaradiť napr. lepšia dopravná dostupnosť nového miesta výkonu trestu, lepšia vhodnosť práce pre daného klienta u nového poskytovateľa, poprípade aj v dôsledku existujúceho konfliktu v pôvodnej inštitúcii alebo v dôsledku náhleho nedostatku miesta pre výkon trestu OPP v pôvodnej inštitúcii. Probačný úradník informuje o týchto okolnostiach súd aj pôvodnú inštitúciu. O zmene miesta výkonu trestu OPP rozhodne príslušný súd, ktorý vydá tzv. opatrenie o zmene miesta výkonu trestu OPP. Hodiny, ktoré už klient v pôvodnej organizácii riadne odpracoval, sú započítané v novej inštitúcii (Metodický postup PMS ČR, 2003).

3.3 Nariadenie a kontrola výkonu trestu

Pred samotným nariadením a potom zahájením výkonu trestu OPP v určenej inštitúcii je potrebné prerokovať medzi zástupcom daného poskytovateľa, nazývaného tiež aj kontaktná osoba a klientom konkrétnej podmienky, za ktorú bude trest vykonávať. K tomuto slúžia tzv. dohody a časový harmonogram prác, kde kontaktná osoba po dohode s klientom spíše konkrétne termíny výkonu trestu OPP, dátum zahájenia a predpokladaný termín ukončenia. Dohoda a časový harmonogram práce slúži hneď k niekoľkým účelom. Prvý je, že sa odsúdený v priebehu výkonu trestu nemôže vyhovárať na to, že nepoznal konkrétny termín a podmienky výkonu trestu, druhý účel plní dohoda a harmonogram pri podávaní návrhu na zmenu trestu a ukončenie spolupráce s poskytujúcou inštitúciou.

Kontaktná osoba zoznámí pred zahájením trestu OPP klienta s možnými rizikami, príslušnými predpismi, návodmi k obsluhu strojov, prístrojov, narádí. Klient potvrdí svojim podpisom, že bol riadne zoznámený s BOZP na pracovisku. V prípade, že sa klient k prerokovaniu k určenej inštitúcii v danej lehote nedostaví, je nutné, aby kontaktná osoba informovala čo najskôr pracovníka PMS. Ten klienta hneď kontaktuje a sú mu opäť zdôraznené jeho povinnosti v rámci výkonu trestu OPP. Zároveň je vyzvaný k aktívnemu prístupu k výkonu uloženého trestu. Rovnako tak je klient kontaktovaný v prípade, že podmienky výkonu trestu OPP boli v určenej inštitúcii prerokované, avšak klient nezahájil v dohodnutom termíne výkon trestu (Metodický postup PMS ČR, 2003).

Ak boli splnené všetky podmienky nástupu výkonu trestu OPP, tzn. že sa klient riadne dostavil k prerokovaniu dohody o realizácii výkonu trestu OPP do príslušnej inštitúcie, zahájil samotný výkon práce a trest vykonáva podľa dohodnutého časového harmonogramu, urobí probačný úradník minimálne raz za dva mesiace kontrolu výkonu tohto trestu. Kontrola môže byť vykonaná buď osobne v mieste výkonu trestu, telefonicky, písomne alebo mailom a to až do celého ukončenia výkonu trestu OPP. Kontaktná osoba danej inštitúcie kontroluje kvalitu odvedenej práce a eviduje aktuálny počet odpracovaných hodín. Tieto informácie posiela PMS a tá potom informuje príslušný súd.

Ak odsúdený klient bez závažného dôvodu nevykonáva uložené práce podľa dohodnutého časového harmonogramu a v dohodnutom rozsahu alebo kvalite, je inštitúcia povinná o tomto ihneď informovať PMS. Probačný úradník skontaktuje klienta za účelom zistenia dôvodu porušenia podmienok výkonu trestu OPP a dohodne osobnú schôdzku. Ak aj cez upozornenie klient trest naďalej nevykonáva, pošle mu príslušné stredisko PMS tzv. poslednú výzvu k nástupu trestu OPP. Táto výzva sa posiela doporučené do vlastných rúk a pokiaľ klient do 14 dní od jeho prevzatia nezačne trest riadne vykonávať, ukončí určená inštitúcia s klientom pri výkone trestu všetku spoluprácu a PMS podá príslušnému súdu návrh na zmenu trestu OPP na trest odňatia slobody nepodmienené.

Návrh na zmenu trestu OPP na nepodmienený trest odňatia slobody môže podať aj inštitúcia, v ktorej má odsúdený vykonávať trest. Je vhodné aby sa subjekty o tomto kroku vzájomne informovali (Metodický postup PMS ČR, 2003).

Je možné sa dohodnúť aj na neskoršom nástupe trestu, potom je PMS povinná túto skutočnosť oznámiť súdu a zapísať ju do spisu klienta. Podľa trestného poriadku sa v prípadoch zhoršenia stavu klienta alebo tehotenstva ženy, môže sudca rozhodnúť o odkladu alebo dočasnom prerušení trestu.

Po úspešnom vykonaní trestu OPP pošle PMS súdu hodnotiacu správu, ktorá obsahuje informácie o výkone trestu OPP a náhrade škody poškodeným. Potom je na páchatel'a pozerané, ako keby nebol nikdy odsúdený.

4 ALTERNTÍVNY TREST – TREST DOMÁCEHO VÄZENIA

Trest domáceho väzenia (ďalej len TDV) je novým alternatívnym trestom, ktorý s účinnosťou od 1.1.2010 zaviedol nový trestný zákon, a ktorý rozširuje škálu alternatívnych trestov, ktoré je možné ukladať dospelým za spáchané prečiny a rovnako tak aj mladistvým za spáchané previnenie.

4.1 Domáce väzenie v Českom trestnom práve

Tento trest je v trestnom zákonníku uvedený ako druhý najprísnejší, teda na druhom mieste za trestom odňatia slobody. Podmienkou jeho uloženia je písomný sľub páchatel'a, že sa v stanovenom čase bude zdržovať v bydlisku na určenej adrese.

Ukladanie a výkon TDV je uvedený v Zákone č. 40/2009 Zb. v § 60 a § 61 a Zákone 140/1961 Zb., o trestnom riadení súdnom v § 334 a) až § 334 g).

Súd môže uložiť TDV v maximálnej dĺžke až na dva roky. Trest spočíva v povinnosti odsúdeného zdržovať sa v bydlisku v dňoch pracovného pokoja a pracovného voľna po celý deň a v ostatných dňoch v dobe od 20.00 hodín do 5:00 hodín, túto dobu môže súd upraviť tak, aby výkon trestu nebránil v zamestnaní odsúdeného, potrebnej lekárskej starostlivosti a prípadne môže súd odsúdenému povoliť tiež účasť na bohoslužbách aj v deň pracovného pokoja a pracovného voľna. Súd môže odsúdenému uložiť primerané obmedzenia alebo primerané povinnosti smerujúce k tomu, aby viedol riadny život, spravidla mu uloží, aby podľa svojich síl nahradil škodu, ktorú trestným činom spôsobil. Ak ide o mladistvého páchatel'a alebo páchatel'a vo veku blízkom veku mladistvého, môže súd uložiť niektoré z výchovných opatrení, napr. dohľad probačného úradníka (<https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>, 23.3.2014).

Odsúdený je povinný hradiť náklady spojené s výkonom TDV. Ministerstvo spravodlivosti upravuje podrobnosti kontroly výkonu TDV vyhláškou. Začiatok výkonu TDV stanoví súd tak, aby si odsúdený mohol zaobstarať svoje záležitosti. Zmeny v mieste výkonu trestu a čase, v ktorom ich je odsúdený povinný vykonávať, sú možné len zo závažných dôvodov a závislé na rozhodnutí súdu. V odôvodnených prípadoch môže sudca rozhodnúť o odklade alebo prerušení výkonu trestu.

TDV umožňuje postih páchatel'a, bez toho, aby musel byť odlúčený od svojej rodiny a pracovných návykov a prináša úsporu nákladov na výkon trestu.

4.2 Príprava k uloženiu trestu domáceho väzenia

Dôležitou činnosťou probačného úradníka je realizácia tzv. inštitútu predbežného šetrenia, teda spolupráce probačného úradníka s obvineným pred uložením TDV. Táto činnosť smeruje k zisteniu dôležitých okolností pre uloženie trestu, tj. aktuálnych bytových a sociálnych pomerov obvineného a ďalších okolností, ktoré majú na prípadné uloženie TDV vplyv. Táto spolupráca probačného úradníka a páchatel'a je podmienená súhlasom obvineného a je uskutočnená v tých prípadoch, u ktorých sú splnené podmienky pre uloženie tohto trestu a zároveň vzhľadom k povahe a závažnosti spáchaného prečinu a osobe a pomerom páchatel'a, možno mať dôvodne za to, že postačí uloženie tohto trestu. Probačný úradník môže na základe prevedenia základnej analýzy rizík a potrieb páchatel'a a zistenia potrieb a záujmov obete trestného činu navrhnúť súdu uloženie primeraných obmedzení alebo povinností obvinenému. Nadviazanie spolupráce probačného úradníka s obeťou trestného činu je neoddeliteľnou súčasťou jeho práce. Od prvého kontaktu s páchatel'om sa probačný úradník zaujíma o jeho postoj k obeti alebo poškodenej organizácii, o jeho stanovisko k náhrade škody a o jeho aktuálnu možnosť vzniknutú škodu nahradiť. Svoju spoluprácu s obeťou a páchatel'om zameriava k náprave vzťahov narušených trestným činom vrátane náhrady škody (<https://www.pmscr.cz/trest-domacihovezeni/>, 23.3.2014).

4.3 Nariadenia a kontrola výkonu trestu domáceho väzenia

Kontrola výkonu TDV vykonáva probačný úradník, náhodnou formou, za týmto účelom je odsúdený povinný probačnému úradníkovi umožniť vstup na miesto výkonu trestu. Frekvenciu náhodných kontrol stanovuje probačný úradník podľa určitých skutočností. Medzi tieto skutočnosti patrí motivácia klienta k výkonu TDV, pokiaľ má probačný úradník určité pochybnosti o jeho motivácii, je pravidlom, že naplánuje častejšie náhodné kontroly. S tým samozrejme súvisí aj zodpovednosť a spoľahlivosť zo strany odsúdeného pri výkone trestu. Pri plánovaní frekvencie náhodných kontrol musí probačný úradník splniť zo zákona povinnosť, že odsúdený musí byť kontrolovaný aspoň 3x za mesiac. U každej kontroly musí mať probačný pracovník pri sebe služobný mobilný telefón, formulár Záznamu o kontrole a formulár Oznámenie o porušení TDV. Pri samotnom procese kontroly probačný úradník navštívi miesto, kde sa má odsúdený zdržovať a ako prvý krok je identifikovať odsúdeného predložením občianskeho preukazu. V prípade, že

klient nie je zastihnutý na uvedenej adrese, tak tieto skutočnosti sú zapísané do Záznamu o kontrole a odsúdenému je na viditeľné miesto ponechaný vyplnený formulár o Oznámení o porušení TDV, ktorý obsahuje aj informáciu, aby odsúdený bezodkladne kontaktoval probačného úradníka s odôvodneným neprítomnosti.

Po zavedení elektronického monitorovacieho systému bude PMS spolupracovať s jeho prevádzkovateľom. Náhodné kontroly prebiehajú formou osobnej návštevy probačného úradníka v mieste výkonu trestu a to v dobe, kedy sa odsúdený podľa podmienok trestu má v určitom bydlisku zdržovať. Tieto kontroly sú dopĺňované konzultáciami odsúdeného s probačným úradníkom na stredisku PMS a prípadnými ďalšími krokmi tohto úradníka smerujúce k tomu, aby odsúdený viedol riadny život. Probačný úradník kontroluje, či odsúdený dodržiava podmienky uložené súdom alebo vyplývajúce z trestného zákonníka. Jedná sa o zistenie, či je odsúdený v stanovenú dobu na určenom mieste, či a ako rieši náhradu škody z trestného činu a platenie nákladov trestného riadenia a nákladov TDV, či ako plní uložené povinnosti a obmedzenia. Súčasne odsúdenému pomáha pri riešení problémov formou odbornej pomoci a poradenstva s cieľom viesť odsúdeného k riadnemu životu. Probačný úradník je zároveň v kontakte s rodinou odsúdeného, s osobami zdieľajúce s klientom priestory domácnosti, v ktorých odsúdený trest vykonáva.

Odsúdený je povinný v prípade vedomej skutočnosti, že nebude prítomný v určitú dobu na určenej adrese, vopred o tom musí informovať probačného úradníka, ktorý zhodnotí, či je uvedený dôvod v súlade s výkonom trestu. Pokiaľ však nastane nepredvídateľná situácia, kedy odsúdený nemá možnosť informovať probačného úradníka, musí odsúdený o tejto skutočnosti informovať hneď, ako mu to situácia dovolí.

Každé neplnenie podmienok výkonu trestu, nedodržanie uložených obmedzení a povinností oznamuje probačný úradník súdu. Pokiaľ odsúdený marí výkon tohto trestu, súd rozhodne o výkone náhradného trestu odňatia slobody, jeho výmer stanoví zároveň s uložením TDV a to do maximálnej výšky jedného roka (<https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>, 23.3.2014).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝSKUMNÁ ČASŤ

Cieľom praktickej časti je na základe rozhovoru skúmať postoje a názory klientov PMS, ktorí vykonávali alebo ešte stále vykonávajú alternatívne tresty. Ďalej by som chcela rozhovorom zmapovať ich životnú situáciu, ich sociálne prostredie, z ktorého pochádzajú, a v ktorom žijú v súčasnosti.

V praktickej časti bakalárskej práce popisujem metodologické podrobnosti výskumného šetrenia. Celú praktickú časť som rozdelila na dve časti. V prvej časti uvádzam skúmaný problém, výskumnú stratégiu a techniku zberu dát. V druhej časti definujem hlavnú výskumnú otázku spolu s čiastkovými otázkami, s ktorými predstúpim pred respondentov. Na záver popíšem priebeh výskumu a hlavne najdôležitejšie a to interpretáciu výsledkov.

5.1 Definícia skúmaného problému

Cieľom výskumu je zistiť od respondentov, ktorí spáchali trestnú činnosť, či opakovanú alebo sa radia do skupiny prvopáchateľov, či vykonali menej závažný trestný čin alebo závažnejší, aká je ich skúsenosť s alternatívnym trestom OPP. Dôležitý je pre mňa ich názor, postoj, prístup k tomuto alternatívnemu trestu. Pretože trest OPP nezbavuje slobody, ale vyžaduje od páchatel'a aktivitu a ochotu podrobiť sa obmedzeniu v bežnom živote. Prináša väčšiu šancu k náprave bez nepriaznivých následkov, ktorý so sebou nesie napr. trest odňatia slobody. Čo je dôležité, pri uložení tohto trestu nie sú pretrhané sociálne väzby a návyky, páchatel' zostáva s rodinou, s priateľmi a nepríde o zamestnanie. Vďaka následnému vymazaniu odsúdenia, ktoré sa spraví odpracovaním trestného činu, z registra trestov, má páchatel' väčšiu šancu uplatniť sa na trhu práce.

Vzhľadom k povahe skúmaného problému a cieľu práce (získať odpoveď na výskumné otázky) zvolila som v tomto prípade kvalitatívne výskumnú stratégiu. Dôvodom sú najmä veľmi obmedzené možnosti pre získavanie dát kvantitatívnou metódou. Voľba vychádza aj z charakteru cieľovej skupiny, kde v našom prípade si spomienka na minulé udalosti vyžaduje získať nadhľad a hlavne porozumenie osobnej skúsenosti respondenta.

5.2 Metódy výskumu

Niektorí metodológovia chápu kvalitatívny výskum len ako doplnok tradičných výskumných stratégií, iní zase ako protipól alebo vyhranenú výskumnú pozíciu vo vzťahu k jednotnej, na prírodovedných základoch postavenej vede (<http://wiki.knihovna.cz/index.php>, 29.3.2014).

Neskôr však získal kvalitatívny prístup rovnocenné postavenie. Glaser a Corbinová považujú za kvalitatívny výskum taký, ktorého výsledok sa nedosahuje pomocou štatistických metód alebo iných spôsobov kvantifikácie. Problém s kvalitatívnym výskumom je jeho veľmi široké označenie pre rozdielne prístupy. Kvalitatívny výskumník musí vybrať na začiatku tému a určí základné otázky, ktoré sa môžu v priebehu výskumu dopĺňovať alebo modifikovať. Tento typ výskumu je preto považovaný za pružný.

Kvalitatívny výskum sa vykonáva pomocou dlhšieho a intenzívneho kontaktu s jedincom alebo skupinou. Najdôležitejšou technikou kvalitatívneho dopytovania sú:

- Štruktúrovaný otvorený rozhovor
- Rozhovor s návodom
- Neformálny rozhovor
- Fenomenologický rozhovor
- Naratívny rozhovor
- Epizódne interview
- Skupinová diskusia

Zber dát u kvalitatívneho výskumu tvorí počúvanie, pýtanie sa na otázky a získanie odpovedí. Dopytovanie prebieha formou rozhovoru, dotazníku, škál a testov. Tieto metódy sa môžu rôzne dopĺňovať alebo používať v kombinácii s inými. Dôležité je získať pravdivé odpovede od respondentov. Rozhovor vykonáva jedna jediná osoba, je dôležité, aby sa jednalo o odborníka a aby na začiatku rozhovoru opadli psychické bariéry. Dôležitý je aj spôsob kladenia otázok, otázky by mali byť jasné, citlivé, neutrálne a otvorené. Správne položená otázka dáva dopytovanému možnosť použiť vlastné slova, bez toho, aby mu bola vnucovaná nejaká odpoveď. Dopytovaný musí vyjadriť svoj vlastný názor a pocit.

„Vedenie kvalitatívneho rozhovoru je umenie aj vedou zároveň. Vyžaduje zručnosť, citlivosť, koncentráciu, interpersonálne porozumenie a disciplínu“ (Hendl, 2005, str. 168, 172).

U kvalitatívneho rozhovoru sa môžu objaviť otázky o skúsenostiach, správaní, o názoroch a hodnotách, o pocitoch, znalostiach, o vnímaní. Pre správne poradie otázok neexistujú

pravidlá. Anketár musí dbať na to, aby jeho otázky boli zrozumiteľné a jasné, rovnako tak sa nemôžu pokladať viac otázok naraz. Pokiaľ je rozhovor vedený správne, tak anketár aj jeho partner cíti, že ide o dvojstrannú rovnocennú komunikáciu (<http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Rozhovor>, 30.3.2014).

Pre praktickú časť som zvolila pološtruktúrovaný rozhovor. Je čiastočne riadený rozhovor, kde sú vopred pripravené dané súbory otázok, ktoré musia odznieť, avšak ich poradie sa môže meniť. Anketár môže znenie otázok pozmeniť na základe znalostí respondenta, môže tiež položiť doplnujúce otázky.

5.3 Formulácie výskumných otázok

V rámci kvalitatívnej výskumnej stratégie som zvolila metódu dopytovania. Konkrétnou technikou zberu dát bol pološtruktúrovaný rozhovor, pretože jeho štruktúra je viac menej pevná a je minimalizovaný vplyv anketára na odpovede a výsledok šetrenia. Oproti štruktúrovanému rozhovoru, odpovede určuje respondent na základe svojho aktuálneho rozpoloženia. Výhoda je aj v tom, že pološtruktúrovaný rozhovor mi umožní zistiť postoje a názory respondentov voľnejšou formou.

K naplneniu môjho cieľa v praktickej časti som si stanovila hlavnú výskumnú otázku :

„Má probačná a mediáčna služba význam pre postpenitenciárnu starostlivosť?“

Aby som bola schopná nájsť odpoveď na hlavnú výskumnú otázku, rozpracovala som ju do ďalších piatich vedľajších výskumných otázok (ďalej VVO), tie som vytvorila na základe teoretickej časti. K zodpovedaniu hlavnej výskumnej otázky mi teda poslúžia aj ďalšie štyri nasledujúce vedľajšie otázky.

- VVO 1: *„Aká pomoc nasledovala po Vami spáchanom trestnom čine od PMS?“*

Pomocou tejto otázky by som chcela zistiť či je teória o PMS uvádzaná aj do praxe. Zistiť, či probačný úradník kontaktuje a akou formou páchatel'a.

- VVO 2: *„Ako sa k Vám zachovala rodina, keď zistila, že ste spáchal trestný čin?“*

V tejto VVO sa chcem zamerať na postavenie rodiny k páchatel'ovi, ktorý je z ich blízkeho okolia.

- VVO 3: *„Aký bol u Vás impulz k spáchaniu trestnej činnosti?“*

V tejto otázke sa budem zaujímať hlavne prečo respondent spáchal trestnú činnosť, čo ho k tomu viedlo.

- VVO 4: *„Ste spokojný s Vaším terajším životom?“*

Túto otázku som zvolila, pretože osobne si myslím, že keď je človek nespokojný so svojím životom, keď mu v ňom niečo chýba, má toleranciu robiť veci, ktoré by za iných okolností nespáchal.

- VVO 5: „Aký je Váš názor na zavedenie alternatívnych trestov?“

V poslednej VVO sa zameriam na skúsenosť, názor, pocit respondentov, ktorý vykonávajú alebo vykonávali alternatívne tresty a hlavne ako im alternatívny trest pomohol po spáchaní trestného činu.

5.4 Rozhovor s klientmi

Pre rozhovor som vybrala 4 účastníkov, klientov PMS v Brne a v Žiline. Myslela som, že respondentov si vyberiem sama podľa typu spáchaného trestného činu, chcela som sa zamerať na prvopáchateľov alebo páchatel'ov, ktorý vykonali menej závažnú trestnú činnosť. Ale bohužiaľ, veľmi sa mi to nepodarilo, je to veľmi citlivá téma a viac než 80% mnou oslovených respondentov sa k tomu nechcela vyjadriť, nechceli si pripomínať pocity, ktoré prežívali, keď spáchali trestnú činnosť. Klienti PMS, ktorý mi rozhovor poskytli sú traja muži a jedna žena, v rôznych vekových kategóriách.

Respondentov som nechala voľne hovoriť v niektorých prípadoch sme pozmenili poradie otázok. Rozhovory som si chcela zaznamenať na digitálny záznamník, zdal sa mi to dobrý nápad, hlavne kvôli tomu, aby som mala očný kontakt s respondentmi a aby som v nich nevyvolala pocit, keď si budem ich odpovede zapisovať na papier, že ma to nezaujíma. Bohužiaľ respondenti boli proti záznamníku, báli sa, že by sa ich odpovede mohli použiť aj na iné účely, než na praktickú časť bakalárskej práce. Nenaliehala som, pochopila som, že to pre ne nebolo ľahké vracat' sa do minulosti, bola som im strašne vd'áčná, že mi rozhovor poskytli. Jednotlivé rozhovory som si prepisovala do písomnej podoby, ale až po skončení rozhovoru, musela som si zapamätať všetky veci, ktoré počas rozhovoru padli. Mena respondentov som neuvádzala, nesúhlasili by. V priebehu rozhovoru som bola prítomná len ja a respondent. Dôležité bolo aj prostredie, voľbu som nechávala na respondentoch, prispôsobila som sa. V prípade nerozhodnosti sme vybrali neutrálne prostredie, ktoré vyhovovalo respondentovi (kaviareň, čajovňa).

5.5 Interpretácia výsledkov výskumu

V záverečnej časti bakalárskej práce som spravila analýzu a interpretáciu získaných dát z rozhovoru s klientmi a snažila som sa nájsť odpoveď na HVO: „*Má PMS význam pre postpenitenciárnu starostlivosť?*“

Respondenti do času pokiaľ nevykonali trestný čin vôbec nevedeli, že PMS existuje, ako môže páchatel'ovi pomôcť, značia to aj odpovede na VVO 1: „*Aká pomoc nasledovala po Vami spáchanom trestnom čine od PMS?*“ respondent 1 odpovedal: „*Dostal som list, v ktorom bol určený termín schôdzky s probačným pracovníkom, vôbec som netušil čo je to za služba. Probačný pracovník mi vysvetlil moju situáciu a navrhol mi ako prvopáchatel'ovi, že by som si mohol odpykať trest OPP, podotkol, že s tým musí súhlasiť sudca.*“ U najmladšieho respondenta 2 mal proces spolupráce s PMS rovnaký priebeh ako u respondenta 1: „*Musel som sa dostaviť na stredisko PMS, vôbec som nevedel o čom táto služba je. Poprosil som probačného pracovníka, aby mi hneď vysvetlil čo si mám pod pojmom PMS predstaviť. Zo strediska som odchádzal spokojnejší než keď som tam išiel, bolo mi povedané, že môj trest by sa dal odpracovať OPP, ale najskôr musí PMS urobiť predjednanie na uloženie takého druhu trestu.*“

Respondentka 4 nečakala, od známej sa dozvedela, že existuje služba, ktorá by jej mohla pomôcť, tak sama kontaktovala po spáchanom trestnom čine PMS: „*Nechcela som čakať, čo sa bude ďalej diať, vedela som, že bola chyba na mojej strane. O alternatívnom treste OPP som vedela a zdalo sa mi, že to bolo najlepšie riešenie ako si odpykám trest za to čo som spôsobilá. Keď mi bol odsúhlasený súdom, možno to bude znieť divne, bola som rada.*“

Respondent 3 sa k svojmu trestnému činu ako hovorí: „*Staval som sa laxne, neriešil som nič, nezaujímala ma žiadna PMS. Po čase ma skontaktoval pracovník služby, začal sa so mnou baviť o uložení trestu OPP, mne to bolo jedno, vôbec som mu nerozumel, nevedel som, že taký trest existuje. Až mi prišlo vyrozumienie, že musím nastúpiť na OPP a tak si odpracujem svoj trest.*“

Po zodpovedaní VVO 1 bolo jasné, že PMS aj prakticky nie len teoreticky kontaktuje svojich budúcich klientov, hneď po spáchaní trestnej činnosti. Od respondentov som sama vycítila, že aj keď spáchali menej závažnú trestnú činnosť, bolo to pre nich zo začiatku veľmi ťažké, pretože to boli prvopáchatelia a nevedeli čo ich čaká ďalej súd, advokáti, pojednávanie a hlavne aký trest. Ani jeden z nich by dovtedy nevysvetlil v čom spočíva

pomoc od PMS. Aj keď PMS funguje už viac než desať rokov, stále jej poslanie, ciele nie sú v spoločnosti známe.

Druhá VVO „*Ako sa k Vám zachovala rodina, keď zistila, že ste spáchali trestný čin?*“ Respondentka 4 uznala, že oporou jej bol manžel: „*Môj trestný čin, bol úplne zbytočný, správala som sa ako malé dieťa bez zodpovednosti. Manžel ma utišoval, podporoval a hlavne moc mi pomáhal, neviem ako by som to bez neho zvládla.*“

„*Rodičom som v tej chvíli nechcel nič povedať, ale musel som s pravdou von, dostal som pár ústnych faciek, ale ustál som to ja aj rodičia, pomáhali mi a snažili sa mi vo všetkom pomôcť, moc im za to ďakujem,*“ takáto reakcia bola respondenta 2, ktorý často počas rozhovoru opakoval, že takú bezmocnosť už nechce zažiť. Respondent 3 o sebe hovoril, že nikdy nič nerieši a ani svoju trestnú činnosť „*Rodinu nemám a nikdy som ju ani nemal, nikto sa o mňa nestaral, vždy som si urobil podľa svojho, takže o mojom trestnom čine nikto nevie.*“ Tento respondent bol strašne negatívny, pritom rodinu má, ale od mlada sa od nej odpojil a nechce byť s nimi v kontakte. Respondent 1 vo svojej odpovedi spomínal bývalú manželku a deti: „*Jediné čo som nechcel, bolo to, aby sa to nedozvedeli moje deti, bývalej manželke som to oznámil. Od nej som sa nedočkal žiadnej pomoci, naopak ešte ma viacej odsúdila.*“

Pri odpovedaní na túto otázku bolo vidieť na respondentoch, aké majú rodinné vzťahy. Tak ako oni myslím si aj ja, že v takých pre niekoho ťažkých životných skúškach je podpora rodiny veľmi dôležitá. Kto ju nemá, ťažšie sa s tým vyrovnáva. Je pravda, že si každý nesie zodpovednosť sám za seba, ale pomoc, podpora od rodiny je v takomto prípade viac než cenná.

Na VVO 3 „*Aký bol impulz k spáchaniu Vášho trestného činu?*“ Otázka na ktorú som čakala rozsiahlejšie odpovede, ale bohužiaľ, až na respondenta 2 mal každý stručnú odpoveď. Napríklad respondent 1: „*Rozvádzať som sa, stratil som deti, začal som piť, túžba po alkohole bola silnejšia než sa posnažiť, aby moja rodina zostala pohromade.*“ Respondentka 4 mladá, sympatická žena sa veľmi nechcela vyjadrovať na túto otázku, ale poprosila som ju aspoň stručne: „*Neviem, aký impulz som mala keď som si sadla za volant po tom, ako som si po práci na oslave dala pár pohárov vína. Neuvedomila som si, že by ma mohli cestou domov stopnúť policajti a že by som mohla nejaké promile nafúkať.*“ Reakcia respondenta 3: „*Impulz? Asi alkohol, bol som s kamarátmi v krčme hrali sme karty, pili sme pívá. Keď si vypijem som protivný až agresívny.*“

„*Spolužiak oslavoval narodeniny, niečo sme popili, išli sme na miestnu diskotéku, keď sme sa vracali v podnapitom stave okolo ihriska, tak nás napadlo, že sa nám nechce ešte domov, že by sme niečo vypili. Vedeli sme, že futbalisti na ihrisku majú vždy nejaký alkohol schovaný, tak sme sa tam vlámali a alkohol zobrali a po ceste vypili. Takže impulz? Alkohol určite ten,*“ odpoveď respondenta 2 na VVO 3. Každý respondent spáchal iný trestný čin, ale impulz či už u mladej sympatickej ženy alebo u rozvádzajúceho sa muža je rovnaký a to alkohol. Hovorí sa, že alkoholizmus je náboženstvo uctievané boha Alkohola, je najrozšírenejšou vierou na svete. Alkohol je veľkým nepriateľom človeka, je pravda, že alkohol napr. zaručí dokonalú zábavu, po požití alkoholu sa cíti človek lepšie, veselšie, ale treba myslieť aj na tie závery.

„*Ste spokojní s Vaším terajším životom?*“ VVO 4 touto otázkou, som smerovala na súčasný život respondentov po dokončení alternatívneho trestu. Všetci respondenti majú už alternatívny trest OPP odpracovaný. „*teraz už žiadne starosti*“ to bola pravá reakcia mladého ešte študenta, respondenta 2 „*žijem si bezstarostný život, študujem, brigádujem, užívam si.*“ Nezabudol podotknúť, že si užíva s rozumom a stále ma na mysli čin, ktorý spôsobil. Sympatická respondentka 4 si tiež pochvaľuje súčasný život: „*Dostala som pred pár rokmi svoju životnú facku, ktorú už nikdy nechcem dostať, po odpracovaní trestu mi spadol kameň zo srdca, bol to deň od kedy som začala znova, inak, lepšie. Mám rodinu, s ktorou som šťastná.*“ Na respondentke 4 bolo vidieť, že je šťastná, veselá, plná optimizmu. Čo sa moc nedá povedať o respondentovi 1 rozvedený muž, kvôli alkoholu prišiel o prácu, rodinu, deti: „*Pre mňa už život skončil, nemám to najdôležitejšie pri sebe a to rodinu.*“ Respondent 3, ktorý ešte o sebe povedal, že je k všetkému ľahostajný, takže aj k životu: „*Život? Mne k životu stačí fľaša vína, cigarety nič viac, keď to mám život je super.*“ Aj tieto odpovede upozorňujú na život respondentov pracujúci, so životom spokojní na druhej strane nepracujúci, so životom nespokojní, jedine u respondenta 3 je to inak nepracujúci, so životom spokojný, pretože ako hovorí sám na alkohol a cigarety bude mať určite stále.

Odpovede na VVO 5: „*Aký je Váš názor na zavedenie alternatívnych trestov?*“ boli pozitívne, nevedeli by si predstaviť trest odsedieť vo väzení vo väzenskom oblečení. Respondent 1: „*Bol som rád, že som si mohol trest odpracovať, za krádež v obchode som dostal 200hodín OPP na miestnom ihrisku ako pomocník. Robil som tam všetko, nevadilo mi to, prácu som nemal tak som tam rád pomáhal.*“ Kladná odpoveď zaznela aj od respondenta 2: „*Odpracoval som si 150hodín v neďalekom kaštieli, komplikovanejšie bolo*

len sklbiť čas mal som školu a ešte do toho OPP, pre mňa tento alternatívny trest bol vyslobodeným, už sa mi aj snívalo, ako budem sedieť za mrežami.“ Respondent ešte dodal, že pre neho tých 150hodín bolo príjemne strávených, v kaštieli si našiel pár známych, s ktorými sa rád vidí aj teraz. Tak isto dobre spomína na odpracovaných 150hodín respondentka 4 aj keď ona mala tiež menší problém dodržiavať čas určený na prácu v upratovacej firme: *„Keby nie alternatívny trest OPP, tak neviem ako by to bolo, mám malé dieťa, ktoré mamu potrebuje, keby mi to nebolo umožnené tak by som bola vo väzení, to by bolo hrozné. Je veľmi správne, že alternatívne tresty sa zaviedli.*“ U respondenta 3, ktorý dostal odpracovať najmenej 130 hodín OPP ako pomocný na stavbe to bolo nasledovne: *„Alternatívny trest je dobrá vec, odpracoval som si čo som mal a doteraz som stále pomocníkom na stavbe.*“ Ako povedali respondenti z praxe a teória je na tom rovnako trest OPP je alternatívnym trestom, ktorý umožňuje páchateľovi menej závažnej trestnej činnosti odčiniť svoje trestné jednanie vlastnou aktivitou.

Odpovede na VVO od respondentov dali odpoveď aj na HVO: *„Má PMS význam pre postpenitenciárnu starostlivosť?“* Postpenitenciárna starostlivosť je zvláštny druh sociálnej starostlivosti, ktorá bola a je vždy poskytovaná osobám, ktoré boli prepustené z výkonu trestu odňatia slobody, z ochranného liečenia a z ochrannej výchovy. V súčasnej dobe je rozšírená o včasnú pomoc a sociálnu starostlivosť už vo fáze trestného riadenia u obvinenej osoby. Jedná sa o špecifickú oblasť sociálnej starostlivosti o človeka (<http://sociologickevecery.fsv.cuni.cz/prace/2010/Cap.pdf>, 30.3.2014).

Respondenti pociťovali už pred trestným riadením zo strany probačného pracovníka túto pomoc, ale oni to mali ľahšie v tom, že súd rozhodol o odpracovaní trestu OPP. Ako mi bolo povedané zo strany respondentov, že sa nevyhýbali OPP, pretože vedeli, že ak si odpracujú svoj trest tak sa na nich ako na páchateľa nebude dívať ako na odsúdeného. A čo bolo pre nich najdôležitejšie, že sa im trest nebude uvádzať do výpisu registra trestov. V praxi je to tak, že ako odpracujú OPP súd zašle vyrozumienie registru trestov. Ako som už spomínala, všetci respondenti až na jedného nevedeli čo je PMS, ako im môže pomôcť, aké sú jej ciele...atď. Až po spáchaní trestnej činnosti sa dozvedeli viac, probačný pracovník v každom prípade bol nápomocný, urobil pre klienta maximum.

Úspešnosť trestu OPP sa pohybuje okolo 80%, väčšina odsúdených je za poskytnutú príležitosť rada. Významné zvýšenie úspešného a riadneho výkonu sa zaznamenal v prípadoch, kedy probačný pracovník prerokuje s obvineným možnosť trestu OPP, ešte pred tým ako im ho uloží súd. Preto je v posledných mesiacoch rastúca tendencia ukladania

trestu OPP (<https://www.pmscr.cz/aktuality/odsouzeni-si-mohou-trest-odpracovat>, 5.4.2014).

ZÁVER

V bakalárskej práci som prišla k zaujímavému názoru a záveru, probácia, mediácia a alternatívne tresty majú veľký zmysel a význam. Dôležité je, aby sa ďalej rozvíjali a presadzovali. Veľmi dôležitá je najmä informovanosť, postoj a komunikácia v spoločnosti vo veci uloženia alternatívnych trestov. V súčasnosti je veľmi aktuálna téma ukladania alternatívnych trestov a podľa môjho názoru aj obecne prospešné práce naplňujú predpoklady pre tieto druhy trestu. Nielen po strane ekonomickej, kedy je touto formou zmiernenie zaťažovania štátneho rozpočtu spojené s financovaným väzníc, ale aj na stránke sociálnej, pretože odsúdení majú lepšiu možnosť resocializácie už v dobe priebehu trestu.

Aby som dodržala a naplnila cieľ teoretickej a praktickej časti bakalárskej práce, rozdelila som ju na tri časti. Prvá je zameraná na historický vývoj PMS nielen v ČR, ale aj v Európe, vznik PMS v ČR, systém spolupráce s ďalšími organizáciami. V druhej časti som sa zaoberala alternatívnymi trestami ako obecne prospešné práce a trest domáceho väzenia.

V záverečnej tretej časti som sa venovala výskumnej časti. Na základe rozhovoru som s klientmi PMS, ktorí vykonávali trest obecne prospešných prác zistila, že im služba bola po spáchaní trestnej činnosti prínosná a nápomocná.

Zavedenie alternatívnych trestov nepochybne vyvolávali aj kritiku v tej časti verejnosti, ktorá v súvislosti s registrovaným nárastom kriminality volá po sprísnení represie dôslednejším využívaním nepodmienených trestov odňatia slobody. Som presvedčená, že širšia aplikácia alternatívnych trestov sa prejaví nielen znížením počtom väznených osôb, ale aj obecným znížením kriminality, ktorý môžeme od trestu odňatia slobody len ťažko očakávať.

Alternatívne tresty a opatrenia, ktoré sa inštitucionálnym zavedením PMS začali aplikovať v právnej praxi sa prejavili ako efektívny spôsob aplikácie trestnej politiky demokratického štátu. Dôležité je v tomto trende pokračovať, prehlbovať a skvalitňovať využitie terajších aplikovaných a osvedčených probačných postupov, ale predovšetkým presadzovať v praxi zatiaľ málo využívané možnosti mediačných postupov a riešenia konfliktných vzťahov medzi páchatelom a obeťou.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- 1) Bernard, J., Chodura, B., Kratochvíl, R. a kol. Mediace v rámci výkonu trestu odnětí svobody. Praha: Vězenská služba České republiky, 2005.
- 2) Bertrand, Y. Soudobé teorie vzdělávání. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-216-5
- 3) Black, H.C. Blackův právní slovník. Praha: Victoria Publishing, 1993.
ISBN 80-85605-23-6
- 4) Bližkovský, B. Systémová pedagogiky. Ostrava: Amosium Servis, 1997.
ISBN 80-85498-23-5
- 5) Černíková, V. Sociální ochrana. Praha: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 80-7367-757-2
- 6) Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P., Urban, L., kol. Příručka pro probaci a mediaci. Praha: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici – Institut pro probaci a mediaci, 2001. ISBN 80-7044-772-9
- 7) Fenik, J., Šotolář, A., Sovák, Z. Mediace jako alternativní podoba naplnění trestní spravedlnosti. Praha: In Trestní právo, 1998. ISBN 80-7179-350-7
- 8) Galla, K. Úvod do sociologie výchovy, její vznik, vývoj a problematika. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. ISBN
- 9) Glaser, B., Corbinová, J. Základy kvalitativního výzkumu. Brno: Sdružení podané ruce, 1999. ISBN 80-85834-60-2
- 10) Hendl, J. Kvalitativní výzkum, základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005.
ISBN 80-7367-040-2
- 11) Hollá, L. Mediace, způsob řešení mezilidských konfliktů. Praha: Grada, 2003.
ISBN 80-247-0467-6
- 11) Inciardi, J.A. Trestní spravedlnost, Ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9
- 12) Laca, S. Sociální pedagogika. Brno: IMS, 2011. ISBN 978-80-87182-19-2
- 13) Matoulek, J., Sejkorová, H. Právní rádce odsouzeného. Praha: Leges, 2011.
ISBN 80-87212-89-9
- 14) Matoušek, O., a kol. Základy sociální práce. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-473-7

- 15) Metodický postup Probační a mediační služby. Praha, 2003.
- 16) Možnosti uplatnění sociální práce v trestní justici, sborník příspěvků z konference. Praha-Bonn: Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, 1995.
- 17) Osmančík, O. Úvod do problematiky alternativních trestů. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1994. ISBN 80-8600-826-6
- 18) Plamínek, J. Řešení konfliktů a umění rozhodovat. Praha: Argo, 1994. ISBN 80-85794-14-4
- 19) Projekty Soudní pomoc, Mimosoudní vyjednávání – narovnaní a Probace
- 20) Sotolář, A., Doubravová, D. K nové rakouské úpravě odklonů od standardního trestního řízení a k rakouskému modelu uplatnění mediace v trestních věcech. Praha: C.H. Beck, 2000. ISBN 80-857279-350-7
- 21) Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C.H.Beck, 2000. ISBN 80-8579-350-9
- 22) Štern, P., Ouředníčková, L. Probace a mediace. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2
- 23) Štěrba, V. Penologie. Praha: Armex, 2007. ISBN 978-80-86795-48-5
- 24) Ústavní zákon ČNR č. 1/1993 Zb., Ústava České republiky
- 25) Zákon č. 257/2000 Zb., o Probační a mediační službě
- 26) Zborník príspevkov z konferencie. Praha, 1995
- 27) Žatecká, E. Postavení a úkoly Probační a mediační služby. Ostrava: Key Publishing, 2007. ISBN 978-80-87071-55-7

Internetové zdroje

- 1) <http://www.zabranou.cz/news/zprava-o-seminari-role-socialniho-kuratora-v-systemu-postpenitenciarni-pece-cr/>
- 2) <http://www.ok.cz/iksp/docs/282.pdf>
- 3) <http://cs.wikipedia.org/wiki/Probace>
- 4) <https://www.pmscr.cz/obeti-trestneho-cinu/>
- 5) <https://www.pmscr.cz/>
- 6) <https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>

7) <http://wiki.knihovna.cz/index.php>

8) <http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Rozhovor>

9) <http://sociologickevecery.fsv.cuni.cz/prace/2010/Cap.pdf>

10) <https://www.pmscr.cz/aktuality/odsouzeni-si-mohou-trest-odpracovat>

ZOZNAM POUŽITÝCH SYMBOLOV A SKRATIEK

PMS Probačná a mediačná služba

ČR Česká republika

CEP Stála Európska konferencia pre Probáciu a starostlivosť o prepustené osoby

NAPO Národná asociácia probačných úradníkov

ACOP Asociácia vedúcich probačných úradníkov

BATNA Best Alternative To a Negotiated, Najvhodnejšia alternatíva pre danú dohodu

OPP Obecne prospešné práce

BOZP Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci

TVD Trest domáceho väzenia

HVO Hlavná výskumná otázka

VVO Vedľajšia výskumná osoba